

MODRA PTICA LETO VIII

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 9. ŠTEVILKE

AVGUST

Miško Kranjec: Do Podturna je 700 km

Janko Lavrin: Rainer Maria Rilke

Peter Donat: Glose h Gideovim »Popravkom k poyratku«

H. W. Langfellow: Sužnjeve sanje

H. W. Langfellow: Excelsior

Razno

DO PODTURNA JE 700 km

MIŠKO KRANJEC

»Miškoo!«

Nekdo me je potresel za ramo, da sem se predramil. Ob vstopu v vlak sem imel namreč srečo, da sem počasi pridrsal do okna potniškega vagona, kjer človek tako lahko nasloni glavo na leseno steno, se zagrne s sicer nekoliko povoščeno, rjavo zaveso ter nemoteno dremlje. Tako sem dremal tudi jaz.

Zdaj sem se zdrnil. Če me kdo v vlaku prebudi, bo to bržkone sprevodnik, ki ga včasih zaskrbi, da bi se ne vozil predolgo. Najprej sem pogledal skozi okno; poznam postaje, do kamor potujem. V Lendavi stoji na levi strani visoka črešnja, zadaj je prostrano polje. Če sem pa v Čakovcu, je tam prostrana postaja, mnogi tiri, veliko skladišče in nekje zadaj mesto. Ne, vlak je še vedno drvel po prostrani ravnini med Ormožem in Čakovcem. To sem presodil po hribih, ki se dvigajo na slovenski strani.

Potem sem se okrenil. Mimobežno sem videl ljudi, ki so sedeli po klopih. Vroče julijsko sonce je obupno razgrela potniški voz. Moški so imeli srajce še vedno razpete, čeprav se je že spuščal mrak na ravnino, ženske pa so zleknjene po klopih hlipale kakor kokoši v prahu in raztegnile roke kakor kokoši svoje peruti. Obrazi vseh so bili potni, voščeni, čela so blestela. Pogovarjali so se še vedno enako dolgočaseno.

Vse to sem dojel z enim samim pogledom, ko sem se obračal proti onemu, ki me je prebudil. Mogoče je bil le moj sosed, ki me je podrezal, ker sem na glas sanjal ali imel odprta usta ali bogve kaj podobnega.

Pred mano je stal človek majhne zavaljene postave, skoraj tako širok kakor visok. Debela glava je počivala na močnem vratu. Širok okrogel obraz je bil poln dobrodušnega nasmeha in prijetnega zadovoljstva. Plave oči so pomežikovale in bele obrvi nad njimi so se dvigale in včasih bile razpete nekje prav sredi naprej potisnjenega čela. Nekaj mirnega, zadovoljnega je bilo na vsem obrazu. Fant je bil oblečen kmečko, skromno, prej revno, povprečno zadovoljivo. Srajco je imel zakrpano in suknjič je bil ves prešit; klobuk je bil že zdavnaj brez traku in brez prave barve.

»Miško Štrbad!« sem vzkliknil veselo.

Fant se je še bolj razveselil, obrvi so se mu povzpele še više na čelo, obraz se mu je še bolj razvlekel.

Miško Štrbad mi je ponudil težko, mesnato desnico, potem se je usedel nasproti mene, vzel cigareto, ki sem mu jo ponudil, jo vtaknil v široka usta in potegnil dim vase.

»Od kod pa ti prihajaš?«

»Bil sem pri bratu,« mi je pojasnil. Njegov brat je zdaj v Mariboru v službi. Šel je k njemu, če bi mogel najti kaj zanj. Kaj ni več v Zagrebu, sem ga vprašal. Ne, je dejal. Dobil je v Mariboru pri neki trdki službo, pa se je preselil sem.

»Potemtakem se me še spominjaš, ko me poznaš?« se je smehljal zadovoljno in me gledal z drobnimi očmi.

»Oh, Štrbad! Tebe bom spoznal še na sodni dan, če se bova le srečala.«

Kako bi se ga ne spominjal?! Saj sva živela skupaj nekaj dolgih mesecev, skoraj štirinajst mesecev, čeprav z redkimi izjemami. In mnogo veselih dogodkov sem videl, ki so bili v zvezi z njegovim službovanjem. Prav dobro se spominjam prvega srečanja z njim.

Bilo je nedeljsko popoldne, ko smo bili vojaki nekoliko prosti in smo se lahko zavlekli po sobah. Zlasti, ker je zunaj močno deževalo. Nekateri so polegali, prepevali zagorske pesmi ali se pogovarjali. Potegnil sem kovček izpod postelje in pisal na železni posteljni plošči pisma na vse strani. Bilo je februarja in zato smo kurili v veliki železni peči. Kako in kje smo dobili drva, je težko povedati. Važno je, da smo drva imeli in kurili. Okoli peči je bilo prijetno toplo. In še tak lep čas, ko lahko sediš nemoteno, pišeš pisma in skrivaj pokadiš pol cigarete. Po hodniku koračijo vojaki, krešejo ob betonska tla z okovanimi čevlji, da močno odmeva od enega kota hodnika do drugega. Pogovarjajo se v zagorskem, medmurskem, prekmurskem in šumadijskem narečju, celo turški jezik govore nekateri.

Pri visoki železni peči v sobi je čepel človek; sklanjal se je z obrazom prav v odprtino in pihal v ogenj. Kadar se je izravnal, je bil prenizke postave in preširok. Na glavi mu je vojaška čepica čepela nerodno in nepravilno. Bila je tako močno zmečkana, kakor bi mu jo nalašč poiskali. Morda jo je ponoči skrival podse, da bi mu je kdo ne ukradel. Taki ljudje imajo svojevrsten čut za lastnino. Posebno še, če imajo kaj tujega, kar morajo vrniti. Tudi zelenkastorjava suknja je bila tako vsestransko zgnetena; razodevala je, da se ponoči z njo odeva; deloma zaradi mraza, deloma pa spet iz skrbi, da mu je ne bi kdo zamenjal ali celo odnesel.

Bilo je prve mesece, ko sem spoznal komaj tiste, s katerimi sem bil vsak dan skupaj. Onih, ki so hodili na zdravniške preglede ali po večini polegali po bolnicah, nisem tako poznal.

Šimunič! sem ga poklical, preverjen, da je to on.

Fant se ni niti zganil. Nasprotno, spet je počenil in se napenjal v peč. Videl sem njegov obraz, ki je bil pri tem pihanju ves nabuhel in velik kakor mesec, ki se dviga zvečer iznad hiš in drevja. Tudi poteze, bi rekel, so bile podobne potezam takega večernega meseca: nekaj nedoločnega, rahlo osenčenega je bilo na njegovem obrazu.

Treba mi je bilo iti v kantino po jabolka in cigarete. Šimunič je prav primeren za tak posel, to zdaj že vsakdo ve. Sicer mu bom pa dal nekaj jabolk in celo cigareto, za kar bi se marsikdo potrudil. Povrhu pa bo človek kot je Šimunič Ante smatral to za dolžnost. V dveh mesecih je vendar dojel, da je disciplina posebna stvar na svetu, s katero se ne smeš igrati, temveč je najbolje, če jo visoko ceniš. Šimunič Ante pa tudi ve, da je poslednji, najnižji, da mu lahko vsi ukazujejo. Že res, da mu včasih, kadar ga pošlješ na neprijeten posel, uide tih, pritajen, a vendar ogorčen in užaljen vzklik: »Zakaj pa samo jaz?!« Ali

preskromen odpor je v tem vzkliku, da bi kdaj v življenju z njim uspel. Ne, saj noče, da bi uspel, zakaj že tisti trenotek, ko odpre usta, ko se mu od nosa do širokih ustnic zariše črta razočaranja in ponižanja, je namenjen izvršiti, kar mu je naročeno. Saj ve, da je podrejen vsemu svetu, čuti, da je najnižji.

Tokrat se vendar ni okrenil.

„Šimunič Ante!“

Šimunič Ante še vedno čepi na tleh. Podoben je neveliki, vendar široki kopici na jesenskem travniku, kadar pada ves dan dež.

Ko naposled kletvica pospremi njegovo ime, se okrene, gleda nekaj časa nerazumevajoč, skoraj preplašeno. Njegov obraz je bil dovolj dobrodušen, da lahko odpusti kakršnokoli psovko. Ta mesecu podobni obraz strmi mirno vate, kakor bi bil v resnici pripet na nebo, brez najmanjšega giba, dokler mu s svojo fantazijo ne daš vsaj skromnega življenja. Širok debel nos se včasih zgane, in tudi oči mu pomežiknejo.

„Je“, je zavlekel po medmursko. „Kaj pa je?“ Nič presenečenja ni v njem, nič vznemirjenosti.

„Kaj pa se ne oglasiš, če te kličem?“

Za trenotek molči in me gleda. Ne, nečesa res ne razume. Ali pa noče razumeti?

„Pak me nisi klical“, je odvrnil nedolžno, celo rahlo začudeno. Gledam ga. Mar je res tako premeten?

„Že trikrat sem te klical: Šimunič! Niti zganil se nisi.“

Še trenotek je strmel vame, potem pa bruhnil v vesel zadovoljen smeh, ki je donel po vsej sobi. Usta so se mu razvlekla skoraj do ušes, oči so mu utonile med lici in čelom, samo nos se mu je svetil, čeprav je bil tudi ta videti manjši.

Gledal me je zadovoljno, ne da bi se nehal smehljati. Nekaj mu je zelo ugajalo.

„Saj jaz nisem Šimunič“, mi je povedal.

Gledal sem ga jezno.

„Kdo pa?“ sem rekel. Saj ga bom vendar poznal. Že teden dni ga vidim vsak dan, kako čisti našo prostrano vojaško sobo, potem čisti hodnike, okna, vse, kar je potrebno. Potlej, ko mi odidemo, ga postavijo k orožju, in tam ves dopoldan, prav tako popoldan prestopi in prešeta. Prej je skoraj vsako jutro odhajal v bolnico na pregled, potem so ga poslali na komisijski pregled, odkoder se je vrnil z veselo novico, da pojde v kratkem domov, ker ima padavico. Blagroval sem ga zaradi te božjasti, saj pojde domov in za kaj tako velikega se že splača imeti tako svojevrstno in redko bolezen. Na žalost je vsakdo nima. Ta pritlikavi debelušni Medmurec pa jo ima in bo zaradi tega tako srečen, da bo morda že čez teden dni koračil po medmurskih cestah med nizkimi griči in gledal ravan ob Muri.

„Jaz sem Štrbad Miško“, je zategnil fant še vedno veselo nad to nevsakdanjo mojo pomoto. Gledal sem ga: saj ima docela Šimuničev obraz, Šimuničeve oči, ki so tako sinje, debel navzgor zavihan nos, široka tenka usta, okroglo lice, bebast nasmeh, veliko vdanost v usodo in življenje in vrag vedi v kaj še. Vsekakor pa je zadovoljen človek, ki živi v tej veliki množici docela sam zase, skriva čepico in obleko ponoči pod sebe, da mu je ne bi zamenili ali celo ukradli. Če nima kakšnega dela pa ves dan bulji predse in najbrže počasi nekaj premišlja.

Vsaj njegov obraz je podoben obrazu premišljujočega človeka. Mogoče pa le sanjari, ker pojde domov, vsaj če je Šimunič.

„Kaj nisi ti tisti, ki pojde domov?“

„Je,“ je pokimal, „tudi jaz pem.“

„Potlej si vendar Šimunič. Saj pojde samo on domov. Ali pa imaš nemara tudi ti božjast?“

„Ne.“ Potemtakem res ni Šimunič in ne pojde domov, saj za to je treba imeti svojevrstno bolezen.

„Zaradi česa pa greš domov, kot praviš?“

„Bolan sem.“

„Kaj te boli?“

„Grudi, želodec, glava, oči, ušesa, noge, roke in oženjen sem.“

Gledal sem ga in bilo mi je, da bi se zasmejal na ves glas. Ne, kaj takega! Še hujši je od Šimuniča. Tisti je imel samo božjast, ta ima cel kup težkih bolezni. Povrhu je še oženjen, kar mogoče tudi pomaga!

„Pa misliš, da te pustijo domov, če si oženjen?“

„Je, pustijo. Ko pa imam četrto otrok.“

V katalogu ni imel napisano, da je oženjen, kar pa seveda ni nasprotovalo temu, da bi res bil. To zgodbo o ženi in četrto otrokih je povsod pripovedoval in se priglašal z njo na raport, da bi vzbudil usmiljenje.

Ko sem ga zdaj v vlaku gledal in sva se pomenkovala ter sem se spomnil tudi tega, sem ga vprašal:

»Čuj, Miško, ali si res oženjen in imaš četrto otrok?«

»Kdo pa ti je to rekel?« je vzkliknil. Potem se je pa najbrže spomnil, od kod vem, in se je začel veselo smejati in pomežikovati.

»Saj sem vedel,« sem rekel, »da si nam vse tisto prav dobro lagal.«

Obraz se mu je zresnil. »Saj nisem lagal,« je dejal tiho. »Res sem oženjen?«

»In otrok da imaš četrto?«

»Ne, samo enega.«

»Kje pa je žena? Doma?«

»Ne, v Zagrebu.«

»Kaj pa tam dela?«

Zmignil je z rameni, gledal nekam predse. Ta razgovor mu ni bil prijeten.

»Kje pa je otrok? Pri njej?«

Odkimal je. »Pri njeni materi je.«

»Kaj ga ni hotela pustiti tebi?«

»Je,« je prikimal. »Samo jaz ga nisem hotel.«

Gledal sem ga. Kakor bi razumel ta moj pogled in to, kaj sem ga hotel vprašati. Ali pa se mu je zdelo potrebno, da mi pojasni zadevo. Rekel je:

»Ni bil moj.«

Sklonil je glavo, gledal v črna, prašna tla, kjer je ležalo nekaj cigaret-nih ogorkov. Bil je videti potr, še manjši, kakor je bil sicer. Tudi molčal je nekam vztrajno.

»Kdo pa ti je to rekel?«

»Sama mi je priznala. Nekoč sva se sprla in se pretepala. Rekel sem ji, naj gre. Res se je napravila, da pojde. Otroka je vzela s sabo. Tedaj sem segel po otroku, češ, da ga ne pustim z njo. Ona pa se je zasmejala in mi rekla, da ni moj.«

Več o tem nisva govorila. Govorila sva spet o tistih dneh, ko sva bila skupaj v kasarni. Pripovedoval mi je nekatere zgodbe, ki so bile zdaj že vse nekam na svoj način lepe, saj so bile tako daleč.

Poslednjič sva se videla tam v jeseni.

Vrnil se je bil z dopusta. Bilo je že odločeno, da bo moral služiti do konca. Saj božjasti ni premogel kakor njegov dvojnik Šimunič. Z glavo, želodcem in drugimi udi pa ni imel sreče. Zdravnik mu je dajal za vse stvari ista zdravila, da je naposled že sam podvomil v učinkovitost takega zdravljenja in ni šel več na pregled. Sicer pa je bilo že nekako usojeno, da bo Štrbad odšel ob prvi priliki domov za daljši čas, zaradi česar smo ga vsi blagrovali. Poleti je bil res odšel na dopust in ga vse do jeseni nismo videli.

Ko pa je Franco prijezdil do Madrida in je bilo videti, da se bo vsak čas sprehajal po madridski promenadi, se je vrnil k nam Miško Štrbad. In ko je Franco ogledoval, po katerem mostu pojde v Madrid, se je Miško sprehajal po dolgem hodniku, zavil v zgneteno vojaško suknjo, nerodno opasan in pokrit s čepico, na kateri je ponoči spal. Pazil je puške. V levici, ki jo je potegnil v predolg rokav na suknji, je držal dogorevajočo cigareto, ki jo je pobral na hodniku in jo vneto kadil, če ni bilo nikogar v bližini. Potegnil je v pljuča dim, nato pa ga z vso skrbjo spuščal za stojala ali v zrak in mahal za njim, da bi ga čim bolj razpršil. Desnica mu je visela ob telesu, da je lahko komодно pozdravil, če je prišel kdo mimo.

„Miško!“ me je včasih poklical.

„Kaj je, Štrbad?“

„Kad pemo dimo?“

To vprašanje je ponavljal vsak večer z isto skrbjo, isto vnetostjo in radovednostjo. Morda je ves dan sanjal o tem, da pojde, zvečer pa se mu je ponudila prilika, da me je vprašal. Verjel je, da jaz vem, le povedati nočem. Morda je mislil, da mu bom zdaj povedal.

„Ne vem, Štrbad. Zdaj pemo spat. Ali ne spiš rad? To je vendar lepo, kadar gre človek spat.“

Molčal je.

Vsako jutro sem ga videl pri puškah. Vedno enako oblečen, enako površno opasan. Oziral se je na vse strani, pozdravil, če je kdo prišel mimo. Potem je spet pobiral cigaretne ogorke ali moledoval za polovico cigarete, če je videl koga kaditi; nato je skrivaj kadil in razganjal z desnico dim po hodniku, kakor bi preganjal sitne komarje. Zvečer se je z vsemi dežurnimi prepiral, koliko čevljev in koliko pušk ima na skrbi. Ko pa je dežurni odšel, zamahnivši z roko nad njegovo pametjo, je privlekel iz rokava gorečo cigareto in potegnil zadovoljno dim.

V mestu ni bil vse leto nikdar. Še na misel mu ni prišlo, da bi zaprosil za dovoljenje. Mesto in on sta živela vsak zase, bila zadovoljna, da se čim manj vidita.

Neke nedelje v novembru pa se je vendar nečesa domislil in mi rekel, naj mu napišem dovoljenje za mesto in naj dam podpisati. Da se bo dal slikati, je rekel.

Dovoljenje je dobil in nekdo ga je skrbno opasal. Odšel je nekako skrivaj iz kasarne, kakor bi se bal, da bo vzbujal preveč hrupa, če se izve, kam gre.

Srečal sem ga na ulici. Šel je po sredini. Prav nič se ni oziral na debelo kamenje, podobno celim skalam, s katerim je bila ulica tlakovana. Opasan je bil docela v redu, nekje si je izposodil boljšo čepico.

Ko me je zagledal, je zavil k meni. Že spet se je smejal. Saj se je menda neprestano smejal. Morda se mu je zdelo imenitno, da se enkrat sprehodi po tem mestu, da se ozre naokoli.

„Kam pa, Miško?“ sem ga vprašal.

„Ne vem,“ je odvrnil.

Načrta ni imel, to je bilo videti. Zahotelo se mu je pač, da se sprehodi, da je enkrat nekako svoboden. Saj velikih načrtov ni mogel imeti. Po ulici gor in dol. Gledal bo izložbena okna, ki so odprta ves dan, mislil bo morda na Zagreb, po katerem se je često sprehajal. Kaj velikega pa v tem mestu ni imel videti: dolge glavne ulice, vodeče ven na Košinsko polje proti Jastrebcu. Ob ulici dvonadstropne in pritlične hiše. Modne trgovine s kričečo svilo. Poleg teh trgovin so stale nizke, prostrane kavarnarne, po zakotjih majhni prizidki, s stekleno streho na cesto, kjer je umazan masten možak pekel čevapčiče ali burek. Od tam je vedno prijetno dišalo in vabilo.

„Pojdi no z mano,“ mi je dejal in me potegnil za rokav.

Stopila sva po ulici. Kakor otrok se je kjerkoli zagledal v okna in strmел v razstavljene predmete.

„V Zagrebu imajo še lepše.“

Potem je gledal moža, ki se je ukvarjal s čevapčiči. Tudi možak se je ozrl po njem. Nekaj časa sta strmela drug v drugega, kakor bi se poznala.

„Ali hočeš?“ me je vprašal.

Gledal sem ga začudeno. „Odkod pa tebi denar?“

Pomežiknil je zadovoljno in skrivnostno, češ, naj me to ne skrbi. Vedel pa je dobro, da mi ni tuje, da nima nikdar denarja. Zato je, da bi mi utrdil vero, da ni prazen, privlekel iz žepa stodinarski bankovec. Pokazal mi ga je samo en končič, na način, kakor igralci pri kartah vlečejo karte: posebno skrivnostno in skrbno, ne da bi kdaj cele pogledali. Sicer bi bil pa že po njegovem prazničnem obrazu lahko sklepal, da ima denar.

„Ne, Štrbad, ti si le kupi, kar hočeš. — S tabo pa pojdem, da se o čem pomeniva.“

„Če dovoliš, da ti kaj plačam danes, drugače ne.“

„Ne bodi smešen. Zakaj pa je treba tega?“

„Ti si mi dal že često piti in cigarete si mi dajal vsak dan.“ Naposled sva se domenila in pobotala, da si bova delila stroške za ta večer.

Stopila sva v kavarno na oglu. Teh kavarn je po mestu mnogo. Po svoji notranjosti so si vse enake. Za eno mizo sedi nekaj po videzu gosposkih ljudi, pri drugi kmetje, ki govore glasno z železničarjem. Cigani dremljejo za mizo. Nemara pa so vedeli, da prideva midva, zakaj takoj, ko sva vstopila, so se zganili, se spogledali in strune so zazvenele same od sebe: Prišel bo, prišel sveti Martin.

Štrbadu se je obraz ob tej pesmi močno razvlekel.

„Tako se mi zdi,“ je dejal, ko so cigani odigrali to pesem in prešli na ono: Još hrvacka, kot bi bil v Čakovcu, ali pa v Zagrebu. Bogve, ali so ti cigani od nas?“

„Nak. Iz Ciganske Male so.“

„Kako pa vedo, od kod sva?“

„Po obrazu.“

Zamislil se je nad to mojo ugotovitvijo. Zdela se mu je verjetna, čeprav zagonetna.

Cigani so igrali skoraj brez prestanka. Štrbad nama je nalival in pila sva z neko željo in razpoloženjem. Saj tudi moraš, če ti igrajo tako lepe hrvaške pesmi. Štrbadu so se oči svetile, kimal je ciganom in bi se z njimi takoj pobratil, če bi trebalo. Ko je šel za trenotek ven, sem videl, da ga močno zanaša po sobi.

Ko se je vrnil, se je nad nečem zamislil, se naposled nagnil do mene in vprašal:

„Kam pa so šla vsa dekleta?“

Pogledal sem ga. Potem sem razumel. „Tu nimajo deklet.“

„Tako? Kje pa?“

„Morava ven, na Košinsko polje.“ Kimal je in se spet zamislil. Poklical je gospodarja in plačal. Tudi cigane je odpravil z drobižem. Dejal mi je jasno:

„Greva.“

Sledil sem mu. Po vsej ulici ni nič govoril. Tudi name se ni oziral. Kakor bi šel sam po Zagrebu in nekaj premišljal. Ljudem se je včasih izogibal, včasih pa brez pažnje šel naprej in se zadel ob koga. Košinsko polje je poznal. Po njem je prenašal tablice za streljanje, nekajkrat pa je tam tekal okoli in se močno znojil po razrvanem pašniku.

Na Košinskem polju je ležal večerni mrak. Rahel odsev večerne jesenske zarje je prihajal prek Kruševca od Kopaonika. Pred nama na jugu je stal Jastrebac, ki je bil, zavrt v modro kopreno, podoben ogromni piramidi. Za Košinskim poljem je rasinska kotlina, tam je naselje Bivolje. Od tam je prihajal odsev električnih luči ob cesti. Vidne so bile samo prve hiše, druge leže v kotlini. Košinsko polje je bilo ena sama ravna ploskev, odeta v mrak, dotikajoča se kruševačkih hiš, vasi Muđrakovca in Bivolja ter planine Jastrebca. Na severu pa so počivali z drevjem pokriti hribi Šumadije.

Obstala sva pred pritlično gostilno s prelepim naslovom. Okna so bila zagrnjena z rumeno zaveso kakor okna v vlaku. Odznotraj je zvenela ciganska godba. Nekdo je ob zvokih te godbe prepeval kričavo madžarsko pesem.

„Alilišiš?“ je vzkliknil Štrbad. „Tu so Madžari.“

Ne meneč se za to, kaj bom rekel, je odprl duri in obstal na pragu. Pri mizah je sedelo nekaj moških gostov, poleg njih ali pa zase so sedela dekleta v živobarvnih svilenih dolgih oblekah, se zvedavo ozrle proti durim, ne da bi se jim obraz vsaj malo spremenil.

Štrbada je zaneslo nazaj ven. Pomežikoval je z očmi.

„Tu so sama gospoda,“ je dejal nekam klavirno. „Ali ni nikjer kakšne kmečke gostilne?“

„To je vendar.“

Spet je odprl duri in obstal na pragu. Videz je bil, da se še vedno ne more sprijazniti s tem dejstvom. Naposled je krenil po sredi sobe dalje. Šele pri mizah se je ustavil, se zagledal v dekleta v svilenih oblekah in jim nekaj pomežikoval; te so ga gledale z nekam dolgočasnim, mirnim pogledom. Človek, ki je prepeval malo prej madžarsko pesem, se je

zavalil za mizo, dekle mu je sedlo na kolena in se ga oklenilo okoli vratu. Tedaj je Štrbad rekel ciganom:

„Tisto igrajte: Kumek moj dragi!“

Cigani niso prav nič pomišljali. Spogledali so se in že je prišel sveti Martin. To je Štrbada zaneslo. Bil je ves ganjen in navdušen hkratu. Obrnil se je do mene in rekel:

„Ali ni tako kot bi bil v Zagrebu? Še tam ne igrajo tako lepo!“

Sedla sva za mizo. Pomežikoval je dekletom in še zavedel se ni, ko je pristopilo k mizi dekle dvajsetih let, dolge, sloke postave, se nasmehnilo ter prosilo, če sme prisesti.

Štrbad je pomahal, kar naj bi značilo, da lahko in že se je nagnil k njej in vprašal:

„Odkod pa ste vi, gospa?“

Dekle se je nasmehnilo, se ozrlo po meni, potem pa reklo:

„Iz Čakovca.“

„Kaj?“ je skoraj zatulil in se malo dvignil. Gledal jo je nekaj časa, kot bi ne verjel. „Iz Čakovca? Čigava pa?“

„Eržika kem,“ se je dekle izognilo pravemu odgovoru.

„Veste, jaz sem v Čakovcu pri Totu služil. Čakovec poznam tako dobro kot Podturn. Samo ime mi povejte in vam takoj povem, kje je ta ali ona hiša.“

Dekle je bilo sicer dovolj zgovorno, o Čakovcu mu pa mnogo vendar ni povedala. Sicer je pa ni dolgo izpraševal. Naročil ji je hruševca, ker je rekla, da vina ne pije, midva pa sva dobila liter vina in cigaret. Ko mu je Čakovčanka zlezla v naročje, se je ves predal njenemu čaru in opoju ter jo držal prek prsi. O kasarni tisti večer ni hotel slišati. Nisem ga mogel spraviti od tam.

Opolnoči ga je patrola privedla in ga zaprla, ker je bil pijan in je razgrajal. Zjutraj se je ves poklapan vrnil v četo. Postavil se je k puškam in mrko gledal.

„Ali imaš pol cigarete,“ me je vprašal, ko sem prišel mimo.

Dal sem mu celo. O minulem večeru ni povedal ničesar.

Zdaj v vlaku sem se spomnil Eržike iz Čakovca in ga vprašal po njej.

Zganil se je; gledal me je nekaj časa. Potem je sklonil glavo. Zdi se mi, da ga je oblila rahla rdečica, češ, da tudi tega nisem pozabil.

»Ali si jo kdaj še srečal?«

»Sem, vraga,« je dejal tiho. »Pomisli, rekla mi je, da bo imela otroka in da sem jaz oče. Da se bo vrnila v Čakovec, ko jaz odslužim. Tam se bova poročila, mi je rekla.«

»In če pride?«

»Ne, saj je ne bo. Čemu bi hodila, ko ji je tam mnogo bolje. Sicer sem ji pa potlej povedal, da nisem iz Podturna. Ampak sem ji samo lagal. Da sem iz Zagreba, sem rekel. V Zagrebu me pa lahko išče.« Rahlo se je nasmehnil.

»Toda, če ima res otroka?« sem vprašal.

Zamislil se je globoko.

»To bi bilo neprijetno, da bi že spet dobil otroka. Saj nič ne rečem, če bi vedel, da je moj. Lahko pa bi bil tuj, jaz bi mu moral biti samo oče in ga hraniti in vzgajati. Ko pa ženske tako lažejo. Že prva me je grdo nalagala. Ampak vsaj toliko je bila poštena, da mi je priznala, da otrok

ni moj. Lahko se pa zgodi, da bi ta rekla narobe: otrok da je moj, čeprav ne bi bil. To bi bil res velik križ.»

— Čakovec!

Sprevodniki so kričali postajo. Dvignila sva se in izstopila.

»Ali greš peš do Podturna ali se pelješ dalje?«

Prikimal je: »Peš grem.« Imel sem kakšnih deset minut časa.

»Eno pivo lahko še izpijema, če hočeš, malo sédiva,« sem mu rekel.

Sedla sva za mizo. Prijel je za kozarec in se nagnil. Okrog ust so se mu nabrale pene. Potem se je ozrl po ljudeh, ki so bodisi sedeli, ali pa prenašali svojo prtljago na vlak ali izstopali skozi vrata. Gledal je morda, če ne prihaja Eržika in prinaša otroka? Mogoče je že odšla v Podturn na njegov dom? Lahko je sprevidela njegovo laž, ko je rekel, da je iz Zagreba in se je raje napotila v Podturn. V Podturnu ga prej in laže najde.

»Kdaj si prišel domov?« sem ga vprašal. Pol meseca je minilo, je dejal.

»Kaj si se še enkrat vrnil tja z dopusta?« sem se začudil.

»Sem. Poklicali so me.«

Z dopustom je bilo tako: kmalu po obisku mesta proti koncu novembra, so Štrbadu rekli, da gre lahko na dopust, če ima denar. Prisegel je, da ima denar, kakor je nekoč prisegal, da ima četvero otrok. Saj se mu je ponudila tako lepa prilika, da pride spet v Medmurje. Dobil je izkaznico za četrtinsko vožnjo in zvečer ga ni bilo več v kasarni. Naslednjega dne opoldne sem ga našel spet pri puškah. V rokavu je skrival končič cigarete. Bil je ves poteptan.

»Kaj je Miško? Nisi odšel domov?« sem ga vprašal.

Odkimal je. Potem je dejal: »Do Stalača sem se pripeljal. Tam so me ven vrgli in nazaj.«

»Zakaj pa?«

»Karto sem izgubil,« je pojasnil. Razjokal bi se bil človek nad njim. Tako lepo priliko je zamudil. Kako lahko bi se sprehajal po Medmurju, zdaj pa spet tu. Počasi pa sem vendarle izvlekel iz njega, da karte sploh ni kupil, ker ni imel denarja, temveč se je hotel tako peljati do Zagreba, kjer je tedaj imel brata. Namestu, da bi v Stalaču sedel na prihodnji vlak proti Beogradu, se je vrnil k nam v Kruševac. Ves dan je bil nesrečen.

»Ali imaš, da mi posodiš?« me je zaprosil. Ne, več kot deset dinarjev nisem imel. To sem mu dal. Rekel sem mu, naj gre v mesto in si izprosi. Ali pa peš v Podturn. Jaz bi šel, če bi smel. Saj ni tako daleč. 700 kilometrov, časa ima pa dovolj.

Zvečer je izginil iz kasarne. Ni ga bilo nazaj. Od tedaj ga nisem dozdaj več videl.

»Kako si prišel tedaj domov?«

»Peš,« se je nasmehnil.

»Vse do Podturna?« sem ga pogledal.

»Ne,« je odkimal. »Pri Novski sem padel. Potem so me odpeljali. Občina je plačala, hvala Bogu. Ko so me klicali v aprilu spet nazaj, so mi poslali brezplačno karto in zdaj na koncu sem imel tudi brezplačno.«

»Ali bi še kdaj šel peš tako daleč domov?« sem se mu smejal.

»O!« je vzkliknil, »domov kadarkoli.« Smejalo se je zadovoljno.

»Koliko pa imaš zdaj do Podturna?«

»Samo dve uri in pol.«

»Ne boš omagal?«

»Ne, zdaj ne... saj bi bil tudi od tam prišel peš, pa sem obolel. To je pa samo šestnajst kilometrov.«

Segla sva si v roke, še cigareto sem mu prižgal. »Enkrat si mi obljubil lepih deklet v Podturnu,« sem mu dejal. Smejalo se je. »Pridi, je dejal, boš videl, da imamo lepa dekleta.« Pospremil me je do vlaka, kakor bi se ne mogel posloviti. Še mi je pripovedoval to in ono in me vabil, naj ga enkrat obiščem.

»Bom,« sem mu pokimal. »Samo, kaj bo, če najdem tam Eržiko? Zdaj je že rodila, ako tedaj ni lagala.«

Zardel je. »Ne, saj ne mislim, da je lagala tisto zaradi otroka. — Naposled, če bi bil moj otrok. Saj bi ga rad imel. Toliko bi pa že prislužil, da bi ga redil. Zdaj mi bo brat poiskal službo v Mariboru. Tja odidem. Počasi si kaj prihranim. Saj bi zdaj lepo živel z ženo, da mi ni pobegnila. Tudi rad bi jo imel. Tudi Eržiko bi rad imel. Saj je bila lepa.« To moram priznati, da je bila lepa.

Iz vlaka sem ga videl, kako je koračil po cesti mimo Vajde. Proti Podturnu. Ne, zdaj ne bo omagal, saj ima samo šestnajst kilometrov. Da je bil droben, bi bil docela podoben otroku. Mahal mi je s ceste, njegov okrogli braz se je smejal ves srečen in zadovoljen.

Ali pa mu tedaj ni vstajala skrb, če v Čakovcu morda ne sreča Eržike? Tudi Eržika bi znala priti, čeprav je do Podturna sedemsto kilometrov.

RAINER MARIA RILKE

JANKO LAVRIN

I.

Dovolj je, če primerjamo Rilkejevo poezijo z delom zastopnikov nemške moderne, kakor so Detlev von Liliencron, Richard Dehmel, Stefan George in celo njegov avstrijski rojak Hugo von Hofmannsthal, pa vidimo, da je bila v bistvu povsem ženska. Ta ženskost je, podobno kakor pri Chopinu, črpala vso svojo moč iz njegove slabosti. Poleg tega je izhajal iz stare družine in je nehote podedoval po svojih prednikih ne le njihovo profinjenost, ampak tudi njihovo telesno izčrpanost kakor tudi neko brezpomočnost v modernem »praktičnem« življenju. Bil je produkt avstrijske kulture, tistega svojevrstnega avstrijskega baroka, ki je poln tihe in zamišljene vdanosti v usodo in »jesenskih« razpoloženj, ki jih najdemo v Grillparzerjevih posebno pa v Hofmannsthalovih in Schnitzlerjevih delih.

Po krvi je spadal v preteklost, po duhu pa v bodočnost. Torej ni mogel za to, če se je — prav kakor njegovi »poslednji« v njegovih mladostnih poizkusih — čutil povsem odvisnega v sodobnem svetu. Zato se tudi nikjer ni mogel za stalno naseliti. Tej brezpokojnosti se je pri-

druževala še njegova otožna plahost, izbirčni strah pred življenjem in pa močno slovanska pasivnost.

Rilke je nenavadno slovanski, ne samo po naravi in neobičajni melodioznosti svojih pesmi, marveč tudi po nagonskih nagnjenjih in po svojih duševnih sorodstvih. Rodil se je (1875) in vzgojen je bil v Pragi in je bil zelo navezan na to mesto. V prvih dveh mladostnih *Praških zgodbah* izpoveduje svojo ljubezen do Čehov in njihovega jezika. V eni prvih pesmi se navdušeno poklanja slavnemu češkemu bardu Jaroslavu Vrhlicemu. Zdi se, da je poznal tudi »preraphaelitskega« Čeha Julija Zeyerja, s katerim ga družijo široko svetovljanstvo in večno popotništvo. Gola domneva je, ali je kdaj bral pesmi Otokarja Březine, ki je bil njemu enakovreden češki pesnik in eden največjih mistikov v moderni književnosti. Veliko važnejši za njegovo notranjo rast pa je bil njegov poznejši stik z neko drugo slovansko deželo, z Rusijo.

Sam priznava, da je bilo njegovo bivanje v Rusiji, kjer se je med drugim seznanil s Tolstojem, najodločilnejši dogodek v njegovem življenju. Njegova edinstvena *Stundenbuch* (Knjiga ur) je navdihnjena z ozračjem takratne »svete Rusije«, prav tako pa tudi njegove *Geschichten vom lieben Gott* (Zgodbe o ljubem Bogu). Takrat je bilo vse polno Rusij, slabih in dobrih. Toda Rilke je imel srečo, da je koj spočetka našel tisto Rusijo, ki ga je osebno privlačila in je ustrezala njegovim lastnim potrebam.

Patriarhalčno globoko verno in otroško razpoloženje v predvojnem ruskem ljudstvu je napravilo nanj nepozaben vtis. To je tem umljiveje, ker sta obe ti lastnosti značilni za Rilkeja samega. On sam je bil religiozen in je ostal v bistvu otrok vse do konca svojih dni. Ali, če hočemo kaj preprosto izraziti komplicirano misel: rasel in dozoreval je predvsem v svetu otroka. Odtod njegova skoraj nezavedna globina in jasnovidni vpogled v tajne življenja in človeka — pogled, ki je poln spontane modrosti in ne kaže niti najmanjše »spretnosti«. Poleg tega mu je bila lastna občutljivost, zaradi katere je postal eden največjih umetnikov v modernem evropskem pesništvu. Vendar je šla njegova pesniška rast vzporedno z njegovo duhovno rastjo. Zato njegovo delo ne kaže le na tehnični, marveč tudi na nenehni notranji napredek človeka, ki si prizadeva, da bi se v umetnosti tudi sam kar najvišje izpopolnil. Ta smoter mu je bil poglavitno tvorno gibalno. Poezija mu ni bila tehnično igrakanje, še manj pa čustveno razkošje, marveč izčiščeno notranje izkustvo, v katerem postanejo ideja, ritem in melodija organska celota. »Morali bi zbirati občutke in sladkosti vse (in po možnosti dolgo) življenje in šele potlej na koncu morda napisati deset vrstic, ki bi bile dobre. Zakaj, verzi niso, kakor menijo ljudje, nikakšna čustva, marveč izkustva! Prav takšno izkustvo je Rilke izrazil v svoji poeziji in sicer s tolikšno magijo, da je prežl celotno najnavadnejše besede z novim vonjem in novim dahom.

II.

Rilkejeve prve pesmi *Leben und Lieder* (Življenje in pesmi) lahko pustimo ob strani, ker so preveč epigonske, heinejevske in preveč sentimentalne. Celotno naslednje tri zbirke *Larenopfer* (Žrtvovanje laram, 1890), *Traumgekrönt* (S sanjami kronan, 1897) in *Advent* (1898) so krepko zadolžene pri splošni dekadentski struji devetdesetih let preteklega sto-

letja. Subjektivne so in impresionistične ter kažejo več ritmične in besedne prožnosti, več profinjenega občutja kakor pa prave izvirnosti. Medtem, ko v *Larenopfer* obravnava svojo rodno zemljo in svoje rodno mesto, se v *Traumgekrönt* potegne vase in zapoje kakor plahi tujec:

Ich will wie ein Kind im Krankenzimmer*
einsam, mit heimlichem Lachen, leise,
leise — Tage und Träume bauen.

Predal se je samoti in svojim otožnim sanjarijam, čuvstvom in vtisom ter je našel odgovarjajoči pesniški izraz za vse najbolj nejasne in varljive odtenke teh občutij. Toda, naj je bil še tako zaposlen z lastnim notranjim svetom, je vseeno ne samo ohranil, temveč še povečal svojo željo po širini, po topli ljubezni do ljudi in stvari. Bilo je, kakor bi se zavedal, da pomeni zanj odrezati se od ljudi toliko, kakor iztrgati se iz življenja. Hkratu pa ni mogel sprejeti življenja takšnega, kakršnega je videl. Zato je pesniško prevrednoteval resničnost. Vedno iznova se je povračal v svet, samo zato, da bi ga nanovo upodobil v lastni viziji in hrepenenju in da bi mu vtisnil nov pomen. Tako mu je umetnost polagoma postajala pot k preobrazbi življenja. Ta preobrazba pa je bila hkratu tudi zmaga nad življenjem. Že v *Adventu* poje:

Das ist mein Streit:**
Sehnsuchtgeweiht
Durch alle Tage schweifen.
Dann, stark und breit
mit tausend Wurzelstreifen
tief in das Leben greifen —
und durch das Leid
weit aus dem Leben reifen
weit aus der Zeit.

V naslednjih dveh knjigah, *Mir zur Feier* (Meni v čast, 1899), zbirka, ki jo je pozneje razširil v *Frühe Gedichte* (Zgodnje pesmi) in v *Das Buch der Bilder* (Knjiga podob), si je Rilke prizadeval, da bi rasel nele nad resničnost, marveč tudi v resničnost. Skušal je strniti ali vsaj uravnovesiti resničnost in nadresničnost, osebnost in vesoljstvo, časnost in brezčasnost in tako napraviti iz svojih ur »tihe dvogovore z večnostjo«. Lirične in na pol epske teme je mešal s filozofskimi razmišljanji, religioznimi motivi in celo z impresionističnimi popisi. Za te mu je po vsej priliki dala pobudo worpswedska skupina slikarjev. Takrat je živel v okolici Worpsweda in je osebno poznal tamošnje slikarje. Napisal jim je celó monografijo, v kateri jih visoko precenjuje. Široka in ravna okolica tega mesta je postala njegova priljubljena pokrajina.

* Kakor otrok v bolniški sobi bom s skrivnim smehljajem tiho, tiho gradil dneve in sanje.

** To je moj boj: bloditi vse dni posvečen od hrepenenja. Potlej pa silen in širok seči s tisoč koreninami globoko v življenje — dozorevati v trpljenju in se tako dvigniti visoko nad življenje in visoko nad čas.

V njej je videl simbol tiste psihične širine ali boljše širjenja in razmaha, v katerem je pel:

Und dann meine Seele, sei weit, sei weit,*
dass dir das Leben gelinge,
breite dich wie ein Feierkleid
über die sinnenden Dinge.

Iz želje po takšnem razmahu se mu je jačala njegova jasnovidnost, njegov panteizem in njegova misel o prvobitni celotnosti življenja. V tej želji je lahko prerasel sebe in svojo nekdanjo subjektivnost. Celó njegova erotika je postala zdaj čudovito nadosebna in je bila polna tiste *caritas*, katere strast presega čutno ljubezen, ne da bi bežala od nje. V tem duhu je napisal celo vrsto pesmi o mladih deklicah in ženah in ni postal pri tem prav nič cenen ali starodeviški. Nagla rast njegovega živega pogleda na življenje nam postane najbolj očitna v *Stundenbuch*, ki je ena najboljših tvorb modernega pesništva.

III.

Ta knjiga je nastajala med leti 1899. in 1903., izšla pa je (prva dva dela) šele leta 1905. in leta 1906., to se pravi že po *Knjigi podob*. Bila je plod njegovega potovanja v Rusijo, ki ga je napravil v družbi z Lou Andreas-Salomé, v katero je bil nekoč Nietzsche tako nesrečno zaljubljen. Največji vtis so napravili nanj ruski romarji, menihi in iskalci. Komaj je prišel na ruska tla, v ozračje nepopisnih moskovskih velikonočnih dni, je začutil, da je našel tisto, po čemer je hrepenel: svojo duhovno domovino. Ruska pasivna in ženska mistika ga je morala privlačiti prav tako, kakor ga je potrpežljiva in naivna vera teh preprostih množic. V to ozračje se je vživel z ljubeznijo in intenzivnostjo, ki jo izžarevajo strani v njegovi *Knjigi ur*.

V tej knjigi nas najbolj preseneti čudovita povezanost med umetnostjo in religijo, ali vsaj med umetnostjo in religioznostjo. Rilkejeva religioznost je bila panteistična in otroška hkratu. Zavest o celotnosti življenja, ki je simbolizirana v Bogu Očetu, ga je navajala v takšno panteistično naziranje o svetu. Njegov občutek, da je samotni tujec v tem svetu, je bil že sam po sebi podoben občutju otroka, ki se oprijemlje očeta tem vneteje, čim bolj ga muči samota. Bil je vdan bogu kakor sirota, ki hrepeni po bogu že od vsega početka, ki pa ni mogla doumeti ne sebe ne njega.

Ich kreise um Gott, um den uralten Turm*
und kreise jahrtausendelang;
und weiss noch nicht: bin ich ein Falke, ein Sturm,
oder ein grosser Gesang.

* Potlej duša moja, bodi prostorna in široka, da ti uspe življenje. Razprostri se kakor slovesno oblačilo nad vse zamišljene stvari.

** Obletavam boga, prastari stolp, obletavam ga že tisočletja in še vedno ne vem: ali sem sokol ali vihar ali velika melodija.

Deloma tudi zaradi svojega panteističnega odnosa do boga se ga ni mogel nikoli za trdno oprijeti. Bog se mu je izmikal kakor Protej ali pa se mu je izgubljal v tem vesoljnem življenju, ki zaobjema vso raznolikost, kontraste in nesoglasja bivanja. Rilkejevo hrepenenje po edinosti z bogom je torej spremljalo strastno iskanje boga. Rasti mu je pomenjalo toliko, kakor pustiti se osvojiti od boga in od vedno višjih vrednot (der tiefbesiegte vom immer Grösseren zu sein). Vedel je, da njegova zavest, ko se izpopolnjuje v bogu, istočasno izpopolnjuje tudi boga samega, zakaj ta je sam v večnem nastajanju. V kolikor bog raste v človeški zavesti in z njeno pomočjo, pa ni le človekov tvorec, marveč tudi njegov »Sin«.

Du siehst, dass ich ein Sucher bin.*
Einer, der hinter seinen Händen
Verborgen geht und wie ein Hirt,
einer, der träumt dich zu vollenden
und: dass er sich vollenden wird.

Včasih se vprašamo, ali ni Rilke nemara tvorec boga (ko proicira vanj svoje občutje sveta), nič manj kakor pa je njegov iskalec. Podreja se mu, zraven pa se prav v tej vdanosti uveljavlja napram njemu. Na eni strani ve, da on in človeštvo ne živita, marveč »ju bog živi«, zraven pa ga malo ne izziva, kakor ga je izzival neki drugi mistični pesnik, Angelus Silesius.

Was wirst du tun, Gott, wenn ich sterbe? **
Ich bin dein Krug (wenn ich zerscherbe?)
Ich bin dein Trank (wenn ich verderbe?)
Bin dein Gewand und dein Gewerbe,
Mit mir verlierst du deinen Sinn.

In zopet:

Ich aber will dich begreifen, ***
wie dich die Erde begreift;
Mit meinem Reifen
reift
dein Reich.

Zamaknjena religiozna samopozaba in prav tako zamaknjeno izpopolnjevanje samega sebe se tako strneta v mogočen ogenj, v katerem sta poezija in molitev eno. Ker se zaveda, da v njem samem biva bog, občuti vse življenje kot čudež in kot misterij. Za svojo bol, za svoj »mali pozemski pekel« se ne meni vse dotlej, dokler se božja volja pretaka po vesoljstvu kakor mogočen val, ki v njem »tonejo dnevi za dnevi«.

* Vidiš, da sem iskalec, nekdo, ki hodi skrit za lastnimi rokami, kakor pastir, nekdo, ki sanja, da se bo izpopolnil, ko bo tebe izpopolnil.

** Kaj boš storil, bog, če umrem? Tvoj vrč sem (če se razbijem?) Tvoja pijača sem (če se pokvarim?) Tvoje oblačilo sem in tvoje opravilo, z menoj izgubiš svoj smisel.

*** Jaz pa te hočem doumeti, kakor te doume zemlja. Ko dozorevam jaz, dozoreva tudi tvoje kraljestvo.

Vse te besede polaga na usta ruskemu menihu in bogoiskatelju. Ozračje »svete Rusije« se še posebej močno odraža v drugem delu, v *Knjigi romanja*. Celó vsi slučajni pokrajinski motivi spominjajo na široke ruske ravnine. Pesnik se je zavedel svoje sorodnosti z nemirnimi bogoiskatelji, ki blodijo po teh ravninah in sam postane potrpežljiv popotnik na poti za brezčasnimi vrednotami. V tretjem delu, v *Knjigi o uboštvu in smrti*, ki je napisana pod pariškimi vtisi, pa se obrača proti parodiji življenja, ki jo vidi v ostudni mizeriji velemeda. Ta velemeda onemogočajo ne samo vsako osebno življenje, marveč celó smrt sama z vsemi svojimi skrivnostmi postane zgolj vsakdajen kliše. V svojem hvalospevu prostovoljni revščini, ki žrtvuje trenutne večnim vrednotam, se približuje Rilke idealu sv. Frančiška Asiškega, kateremu je posvetil zaključne verze.

IV.

Pesniški in duhovni patos sta na najvišji ravni v tej knjigi, ki nam prikaže vse dosedanje pesnikovo življenje in borbe. Toda prav zaradi tega poleta se je moral neizogibno vrniti iz teh višin. Toda ta padec v naslednjih dveh zvezkih Novih pesmi (*Neue Gedichte*) je bil le navidezen. To je bilo le nadaljevanje in poglobitev poti, ki jo je ubral že v *Knjigi podob*. Vizionar in jasnovidec sta se znova strnila v opazovalcu, ki se ni samo skušal dvigniti nad stvari, marveč je hkratu premišljeno ostal v njih kot njihov svoboden gospod in preoblikovalec. Rilkejeva mistična žila deluje tu z roko v roki z njegovo umetniško voljo in umetniškim genijem. Pesnik se zdaj obrača k stvarnosti, ne samo da bi jo popisal, marveč da bi tudi prodrl od njenega vnanjega videza v njeno neopazno bistvo. Znova začutimo za tem neko vnanjo pobudo. Ta pobuda tokrat ni bila Rusija, ampak umetnost Rodina, s katerim se je seznanil že leta 1903. (V letih 1905. in 1906. je bil nekaj mesecev celó njegov tajnik.)

V Rodinu, čigar delo je tudi precenjeval, je našel prijatelja in duhovno dopolnilo. To razberemo iz monografije, ki jo je napisal *mojstru*, še bolj pa iz *Novih pesmi*, katerih drugi del je posvečen Rodinu. V nasprotju z Rilkejem je bil Rodin kar se da pozemski. Rilke je občudoval na njem zlasti njegovo bogato in zdravo osebnost.

Tako je skušal zdaj do skrajnosti razviti lastnosti, ki jih je videl na Rodinu, zlasti njegovo potrpežljivo opazovanje, njegov silen dar za osredotočenje ter ljubezen do živih oblik in konkretnih detajlov. Celó Rilkejeva erotika je postala zdaj bolj pozemska in strastnejša. Oko se mu je nenavadno zostrilo. Moške in ženske, mesta in pokrajine, rastline in kamne — vse to je zdaj popisoval natanko in od zunaj — da bi tako ojačil svoj intuitivni pogled v notranjost stvari. Iz tega združka simbolizma in plastike je nastala cela vrsta resnično velikih pesmi, v katerih se simbolični in plastični pogled medsebojno prepletata in izpopolnujeta. V tem smislu je predelal tudi več klasičnih in bibličnih motivov — pripovednih popisov, ki prikazujejo različna duhovna stanja. Takšna je *Pietà*, ki obravnava Magdalenino ljubezen do Jezusa, ali pa *Olivni vrt*, ki je zgoščen simbol človekove samote na zemlji.

V *Novih pesmih* ne čutimo več pesnikovega opoja v bogu. Tako stvarne so, da se zdi, kakor bi hotel uravnovesiti svoj preveliki duhovni polet. V *Requiemu* (1909), in v vse preveč preraphaelitskem Marijinem življenju (1912) pa se je pojavil spet stari Rilke. Isto bi lahko trdili v neki meri tudi o impresionistični prozi *Die Aufzeichnungen des Malte Laurids Brigge*. (Zapiski M. L. B.)

Ta knjiga je morda najboljši uvod v Rilkeja kot človeka, ker je prikrit lastni življenjepis in je zanimiv pripoveden pendant k vsemu prejšnjemu delu, ki ga je ustvaril pred *Novimi pesmimi*. Njegov impresionizem, ki spominja nekoliko na J. P. Jakobsenovega *Niels Lyhneja*, njegov lirični, dušeslovni in pripovedni dar se tu spet združijo v eno in nam odkrivajo miselnost dekadentnega izkoreninjenca, ki ga vznemirjajo njegovi preobčutljivi živci, revščina in ostudna mizerija starih pariških okrajev, najbolj pa lasten strah pred življenjem. Njegovo osebno življenje stopa na tej sliki iz ozadja naše razkrajajoče civilizacije. Nad vsakim poglavjem lebdi velemestna, sleherno osebnost ubijajoča mora. Rilke se z grozo odvrta od tega ozračja, v katerem ni možno več osebno življenje pa tudi ne več osebna smrt. »Želja, da bi umrli lastne smrti, se pojavlja vedno redkeje. Prav kmalu bo lastna smrt še redkejša kakor lastno življenje«.

Ti zapiski so tako postali mozaik razpoloženj, vtisov, razmišljanj, portretov in otroških spominov. V tem mozaiku še vedno tu pa tam naletimo na »nadnaravna« doživetja. Zaključne strani, ki obsegajo ne-naveden pendant k André Gideovi verziji o Izgubljenem sinu, so še posebej zanimive, ker nam osvetlujejo Rilkejev odnos do ljubezni.

Rilke je zasnoval te zapiske že leta 1904., končal pa jih je šele leta 1910. Pisma, ki jih je med tem časom pisal svoji ženi in prijateljem, nam močno osvetlujejo nastanek te knjige. Kljub vsem vrlinam pa je knjiga nekam neusovršena. Avtor je hotel povedati preveč stvari hkratu. Eden glavnih razlogov, ki so ga napotili, da je napisal to knjigo, je bil verjetno njegov strah pred življenjem, ki si ga je hotel zdaj razčleniti in se ga tako dokončno iznebiti. Plahi »tujec v tem svetu«, ki je tako pogost v prejšnjih pesmih, je res premagal strah pred življenjem. Na različne stopinje te zmage nam kažejo dela kakor *Knjiga podob*, *Malte Laurids Brigge*, *Nove pesmi*, še najbolj pa poslednji in najzrelejši tvorbi *Soneti na Orfeja* (1922) in *Duinske elegije*, ki jih je začel leta 1912., končal pa šele leta 1922.

V.

Obe zbirki sta izšli po desetletnem odmoru. Med to dobo je morala iti Evropa skozi najhujše težave in preizkušnje, ki si jih je sama naložila. Toda pesnik se je vrnil iz tega kaosa nepokvarjen in v marsičem celo zrelejši. To vidimo v obeh zadnjih delih, ki sodita v »težko« poezijo, ne samo po svoji tehniki, marveč tudi zaradi zgoščene in pogosto preveč odmišljene simbolike. Ta simbolika je podobna oni Paula Valéryja, ki je bil eden njegovih najljubših francoskih avtorjev. Zdi se, kakor bi se njegovo brezpokojno iskanje boga in njegov nekdanji strah pred svetom umaknila bolj ali manj mirnemu dožemanju življenja. Takšno novo sprejemanje življenja poudarja zdaj celo v svojem češenju smrti. Tako je na navo povzel in nadaljeval motiv, ki ga je načel že v tretjem delu

Knjige ur. V tem kultu smrti ni hotel omejevati življenja, marveč je videl v smrti le neko novo preobrazbo in nadaljevanje življenja samega. Ker je gledal na vse bivanje *sub specie aeterni*, je menil, da je življenje le večer tok izprememb, ki gredo od vidnega do »nevidnega«, vse do končne preosnove vseh stvari, ki bodo naposled napravile konec sovražnosti med duhom in med snovjo.

Smrt, ki nas vodi v takšno preosnovo, se mu je zazdela največji dogodek in hkratu največji misterij na zemlji. Zakaj smrti prav za prav ni. Ona ni nikakšno mehanično bivanje, ki je zavrlo rast in spremembo. Kakor pravi Rilke nekje drugje, je »smrt tisto, če človek životari in ne vé več, da živi. Smrt je v tem, da ne moremo več umreti«. Zato:

Wolle die Wandlung. O sei für die Flamme begeistert,*
drin sich ein Ding dir entzieht, das mit Verwandlungen prunkt.

Smisel življenja je preosnova v tem ognju. Končni cilj stvarnega sveta je, da postane »neviden«, to se pravi, da se preobrazí na najvišji stopinji človeške zavesti. Zaradi takšnega smotra moramo sprejeti in ljubiti našo zemljo in naše življenje z vsem spoštovanjem, ki ga zmoremo.

Erde, ist es nicht dies, was du willst: unsichtbar**
in uns erstehn? — Ist es dein Traum nicht,
einmal unsichtbar zu sein? Erde! Unsichtbar!
Was, wenn Verwandlung nicht ist dein drängender Auftrag?
Erde, du liebe, ich will.

Zamišljeni kvijetist in »dekadent« je tako končno dosegel ravnotežje, ki rase samo iz notranje borbe in dejavne volje, da bi premostili prepad med največjo osebno diferenciacijo in pa osebno celotnostjo. Njegov notranji mir ni bil pasivna odpoved, temveč nova sinteza med seboj in svetom.

Tu je prešel Rilke v novo — romantično gibanje in je napravil drzen poizkus, da bi v imenu novega dožemanja življenja premagal njegova nesoglasja. Na tej ravni je postala tudi njegova misel bolj kakor kdaj preje »sibilinska« — izraz, s katerim označuje Rilkeja francoski kritik Edmond Jaloux.*** Bolj kakor kdaj preje, si je zdaj prizadeval, da bi se s pomočjo umetnosti povzpел do najvišjih vrhov zavesti in življenja.

Vedno se je izogibal javnosti in reklami in je preživel zadnja leta v popolni samoti. Zanimarjal je slavo, zato pa ona njega ni pustila vnemar. Ko je umrl leta 1926., je bil po vsej Evropi znan, in upravičeno znan kot eden najglobljih sodobnih pesnikov.

* Želi si spremembe! Naj te navduši plamen, v njem se ti odteguje stvar, ki blesti s spremembami.

** Zemlja, ali ni to tisto, kar hočeš: da nastaneš v nas nevidna? Ali ne sanjaš o tem, da bi bila nekoč nevidna? Zemlja! Nevidna! Kaj, če ne sprememba, je tvoja najnujnejša naloga? Zemlja, ti draga, hočem!

*** Dva drobna zvezka njegovih francoskih poezij iz te dobe spominjata na njegovo zgodnje nemško delo.

GLOSE H GIDEOVIM »POPRAVKOM K POVRATKU«

PETER DONAT

A. Gide je izdal pred meseci knjigo o Rusiji, o kateri smo poročali že v 3. številki t. l. Zdaj je izdal še dodatek in razlago k svoji prejšnji knjigi, pod naslovom *Retouches à mon »Retour de l'U. R. S. S.«*.

1.

Gide rad komentira in se povrača na lastna dela. S temi dodatki, ki so malone neločljivo povezani z vsem njegovim delom, se je svet sprijaznil bolj kakor z deli samimi. Že njegova *Močvirja*, ki so mu, kakor pravi, njegov najljubši spis, so zgodba o nedokončani pesnitvi. V *Ponarejevalcih* je vključil svoje komentarje kar v »vmesna« poglavlja romana. V teh poglavjih glavni junak, ki je nekak avtorjev literarni dvojnik, razmišlja o najrazličnejših načinih, kako bi se dal roman še drugače napisati. Tem variantam je dodal Gide še dnevnik iz tiste dobe, *Dnevnik ponarejevalcev*. Iz vseh teh dnevnikov in spominov se nam tako nabere ena sama večna razlaga in opravičevanje lastnega dela. Gide je esteta, ki je tudi kot umetnik nenehna žrtev svojih estetskih predsodkov. Lastne pisateljske porodne bolečine, zakulisje njegovega ustvarjanja in ta čisto intimna umetniška problematika mu je prav tako važna kakor pa umetnost sama. Da, zaljubljen je v to problematiko in razkazuje se z njo, z njo se je napravil v sodobnem literatskem in netvornem svetu bolj aktualnega kakor pa s svojimi romani.

Gide je večer literat, ne samo v politiki, marveč tudi v literaturi sami. Niti tu niti tam ne gre toliko za pravilnost njegovih izvajanj kakor pa za njegovo notranje izhodišče in za njegov pravi odnos do sveta. Prav v tem svojem odnosu pa je malone simboličen za dobo, katere glavna lastnost je, da ne spoštuje nikakšnih dejstev, najmanj pa bližnjih in »vsakdanjih«. To ni nikakšna romantika več, kajti ta je še lahko prevrednotevala in pesniško olepševala resničnost, potem ko je pogumno okusila vso njeno krutost. Toda ne samo politični in vnanji dogodki, marveč vsaka tvorba sploh in celo ideje same so nekakšna dejstva, nekakšna dejanja. Toda naš čas ne ustvarja niti več idej, tudi ne ustvarja veličastnih in tragičnih zmot, marveč kvečjemu še nekakšne »podideje« o morebitnih idejah. Ta neintimni in posredni odnos do življenja, skratka ta »literarnost« je postala modernemu deklasirancu prava miselnost, dejali bi skoraj razredna miselnost, prav zato, ker njeni predstavniki ne pripadajo nobenemu razredu in so organsko in duhovno obviseli nekje v zraku. Zgodovina ustvarja na svojih nizkih stopinjah čudne dovtype: čim je ta moderni »raznočinec« izgubil spoštovanje pred vnanjo in preživelo avtoriteto, je hkratu izgubil tudi spoštovanje pred neposredno in otipljivo resnico in pred življenjem, ki ga je nadomestil le še s strahopetnim kultom »življenjskosti«. Pomaga si samo tako, da judeževsko dela iz dejstev naknadne probleme in narobe, probleme dela zato, da bi laže obšel resničnost, ki je bila in bo večno ostala kruta za vsako iskreno in heroično, da ne rečem za vsako pošteno zavest sploh.

Najbolj tipičen primer takšnega odnosa do življenja je bila povojna weimarska Nemčija, ki bi jo v političnem in v kulturnem pogledu lahko imenovali »literarno« republiko. Njena genljiva smrt in reakcija, ki ji je sledila (in ki jo je v stoddstotni meri sama zakrivila) je bila vsekakor dramatična. Reakcija, ki je prišla za njo, je obrnila vso njeno nergaško sterilnost v nezaslišano aktiviteto — na petnajst klafter nižjem nivoju.

Literarnost je kajpak zelo širok pojem, čeprav ga v nobeni drugi dobi ne bi mogli rabiti tako nedvoumno. Nihče nam ne more braniti, da ne bi gledali na življenje — in se hkratu borili — sub specie aeterni, če hočemo. Prepad med ideali in med resničnostjo je večin in je edina vzmet vsake tvornosti in veličine. Poleg odmišljene in literarne pa imamo še eno, in sicer resnično večnost, ki je ravno v intenzivnosti in kratkokrajnosti vsake veličine: sto dve sto let rimske civilizacije je pravi otoček sredi oceana tisočletnega barbarstva. Na drugi strani pa se je treba ozreti le po nekaterih velikih preobratih v zgodovini, pa se nam pojavi vprašanje: v čem so bili ti preobrati *dejanske* posledice predhodnih idealov in idej? Ali se niso te revolucije zgolj sklicevale na te predhodne teorije in iskale v njih moralne opore in tolažbe? Dovolj je, če priznamo to vprašanje sploh kot problem, pa utegnemo najti ključ za najrazličnejša, ne le zgodovinska, marveč močno sodobna razmišljanja, ki to pot zadevajo rusko revolucijo in njene trenutne sadove. Velika borba ne gre iz stoletja v stoletje in, kakor menijo politični entuziasti, iz desetletja v desetletje in iz programa v dejanje, marveč iz trenutka v trenutek. Življenje nas uči, da v okviru slabega in nepopularnega programa lahko ustvarita nujna in volja več kakor »debatirajoči« modrijani v okviru še tako idealnega programa in še tako malomeščansko sentimentalnega hlastanja po absolutnem. Le tisti, ki je dorasel življenju, lahko spoštuje trenutek. Sforza, ki očita Leninu, Mussoliniju in Sunjatsenu ideološko naivnost, ni v tem sam nič manj naiven. Tudi vsi še tako pomembni politični ideologi so ustvarjali pač pomembne ideje, ki so ostale omejene na svoj miselni svet. Dejanskega smisla za resničnost pa niso utegnili imeti in bi ga tudi ne smeli imeti, če ne bi hoteli zelo nečisto mešati neskladnih prvin iz dveh povsem različnih svetov, ki pa sta si v svojem lahko enakovredna. Celo Macchiavelli in njegov albionski bratec Francis Bacon sta bila kaj slaba »taktika« in sta nam že kot »npravna« primera dokaj poučna. Zadeva političnega genija je, da obvlada trenutek, zadeva (in hkratu npravna dolžnost) opazovalca pa je, da ceni in uvažuje ta trenutek. André Gide je ne samo po svoji politični miselnosti, marveč tudi po vsej svoji tvornosti postal nekaj negativni simbol za naš onemogli čas, ki res nekam na široko razmetava z ideali pri tem pa se duhovno hrani le še od današnjih sedemdesetletnikov, ki so še kolikor toliko pomembni. Toda vsaka posamezna in skupinska tvornost in veličina že sama po sebi in nehote spoštuje trenutek, kateremu ne vdinja svojih idealov, marveč dela ravno nasprotno: trenutek stopnjuje v večnost in v ideal. To ni nikakšen praktičen, marveč aktivni, če hočete heroični in tragični idealizem, ki edini lahko združi duha in tvar, kruh in vero.

2.

Naravnost čudna neobčutljivost je, da takorekoč še noben marksist ni podvomil v to, ali je bila ruska revolucija z vsemi svojimi posledicami

res nekakšno uresničenje in nadaljevanje marksizma ali pa je nemara zrastle iz povsem svojstvenih okoliščin in pogojev. Iz tega posploševanja nastajata dve zmoti.

Prva zмотa je v tem, da istovetijo marksizem, ki je zgolj *socialna analiza*, z boljševiškimi obnovitvenimi poizkusi, ki so torej poizkusi *socialne sinteze*.^{*} Res je, da pri tem ne gre toliko za Rusijo kakor za našo miselnost, toda posledice te miselnosti so kljub svoji literarnosti in neodgovornosti sila pogubne.

Druga zmotа, ki tudi izhaja iz tega pretiranega istovetenja marksizma z boljševizmom, pa je v tem, da prav tako grobo istovetijo ruski komunizem z evropskim. Če je vse že v Marksu, kaj pa je potem z Leninovim mitosom, kaj bi bilo z marksizmom brez Lenina? In tudi če bi bil Lenin najbolj idealna in absolutna veličina, bi morali vedeti ti ljudje, da rabi potemtakem vsak narod in vsak izmed raznoterih družabnih sistemov svojega lastnega Lenina, ki bo po svoje apliciral in uveljavil »marksizem«, ali pa nemara nekaj, kar ne bo marksizem. Reducirati vso svetovno in vso človeško problematiko na eno samo formulo »komunizem«, je prav tako smešno, kakor pa so smešni še nedavni poizkusi ameriškega kapitala, ki je skušal reducirati vso svetovno problematiko na formulo: dolarski ček.

Toda pomudimo se za trenutek pri Gideovi knjigi in pri njegovih ugotovitvah, ki nas že zaradi svojega odjeka silijo k razmišljanju o problemih, ki jih on sam niti ne utegne načenjati.

Nekateri, zlasti francoski kritiki Gideovega *Povratka*, ki bolj ali manj simpatizirajo z današnjo Rusijo, so bili spričo njegove knjige v nemajhni zadregi. Deloma so si pomagali z nasprotnimi dokazi in podatki. Na tihem so si kajpak tudi želeli, da bi Gide ne bil povsem iskren, toda vsi so kakor iz slabe vesti nad tem svojim dvomom poudarjali njegovo iskrenost, za katero jim jamči že njegova književna avtoriteta. (Prav kakor bi bila iskrenost zgolj nraven, ne pa dokaj zapleten psihološki pojem.) Pri takšnem ocenjevanju je ostal Gide sit in Rusija cela. Nihče ni skušal ovreči njegovih trditvev že v njih samih, kajti konec koncev gre tu le za Gidea samega in njegova izhodišča — tudi če abstrahiramo njegovo naravnost bolešno skrb za lastno aktualnost. Povsem nevažno je, to se pravi na stopinjo propagande spada, ali so njegove trditve slučajno pravilne ali pa slučajno napačne. Važno je izhodišče, ki kajpak ni lastno samo Gideu, marveč celi dobi.

Gide sam docela brez potrebe poudarja svojo iskrenost. Tudi nekatere druge osebne očitke zavrača Gide prav za prav brez potrebe. (Med drugim navaja tudi, da se je moral zaradi svoje knjige odpovedati neštetim koristim, ki si jih je lahko obetal od Rusije, kjer so v letih njegovega simpatizerstva prodali več stotisoč izvodov njegovih knjig itd.) Ti očitki bi bili ne samo malce banalni, marveč tudi neučinkoviti. Vsekakor pa se avtor *Povratka* v svojih *Popravkih k Povratku* zapleta v sila čudna protislovja, pa naj jih potem vrednotimo moralno ali pa psihološko.

Zdaj se je predvsem »racionaliziral«. Postal je znanstven in pomaga si z najrazličnejšimi viri. Na strani 53. pravi, da je v zadnjih treh letih preveč plaval v marksističnih knjigah, da bi se počutil tujega v Rusiji.

^{*} Kako neki bi izgledala socialna revolucija pri Slovencih, katerih diferenciacija je neprimerno manjša kakor v Rusiji.

Bral je vse, kar je mogel o Rusiji. Na strani 12. pravi celo, da je študiral »tabele«, kakor jih imenuje, da pa se jih ni posluževal zato, ker jih najdemo povsod drugod in ker on ne veruje oficialnim podatkom.

Te trditve postavi dvakrat na glavo, in sicer v zelo čudni obliki. Ne zaupa oficialnim statistikam, zraven pa črpa vse katastrofalne podatke iz sovjetskih listov, iz *Pravde* in *Izvestij*. Tudi nam prav nič ne razloži, zakaj sovjeti dopuščajo toliko kritike v lastnih listih. Ali so ti listi manj oficialni kakor pa »tabele«? Skoraj vse druge podatke pa črpa po Louis Fischerjevi knjigi, o kateri sam pravi, da je Rusiji naklonjena.

Če je bil doslej v protislovju s seboj, se zdaj, na strani 53., dobesedno preklіče. Na strani 12. je bral »tabele«, ki jih v prejšnji knjigi ni hotel navajati zato, ker jim ne veruje in ker jih najdemo tudi povsod drugod. Zdaj pa pravi dobesedno: »Vsega tega nisem vedel, ko sem bil v Rusiji.« »Šele potem, ko sem že napisal knjigo o Rusiji, sem se poučil.« Poučili so ga Trocki, Fischer itd. — in pa sovjetski oficialni listi.

Tudi po vsem tem bi bilo pretirano trditi, da Gide dobesedno laže. Vsekakor bi bilo bolje, če bi Gide ostal pri anekdotah, ki jih dodaja še tudi tej knjigi in ki niso niti kdo ve kako značilne niti umetniške. Célinova *Mea culpa* je zgolj čuvstven, pesniški pamflet na Rusijo in je prav za prav brez politične ambicije. Toda Céline je ostal pri svoji pesniški histeriji in pri svojem znanem anarhizmu in cinizmu. Komunizem in njegov neuspeh sta mu malone dobrodošla, ker sta le dokončno razkrinkala človeka. To je vsaj nekaj pesimističen in anarhističen zaključek. Do kakšnih zaključkov pa prihaja Gide? Do nikakšnih. Zakaj je napisal svojo knjigo? Delati statistike in ugotavljati je eno, potegniti iz teh ugotovitev ideološke in moralne zaključke pa drugo. Tega pa pri Gideu zaman čakamo. Z njegovo obsodbo je konec tudi vsega drugega. Svojo prvo knjigo o Rusiji je končal s trditvijo, da je ne smemo dokončno obsojati, ker nam, če že ne drugega, pomaga v Španiji. Braniti zaradi Španije Rusijo, kjer je manj svobode kakor pa celo v Hitlerjevi Nemčiji in ki je prizorišče najhujše tiranije? Ali brani potem Gide špansko vlado samo zato, da bo ta nekoč lahko pomagala morda Franciji, kateri bo tudi samo »pomagala«. Počemu napadati Rusijo prav zdaj ko »pomaga«. Kakšen smisel ima potem še njegova kritika. Toda tudi tega poslednjega opravičila ne najdemo več v njegovih *Popravkih*. Kajti, zdaj se je šele »poučil« in ima še bolj negativno mnenje o Rusiji, kakor pa ga je imel poprej. Obstal je na mrtvi točki. Po prepričanju je še vedno komunist in ne ve zakaj. Zakaj potem polemizirati z vsemi kritiki in objavljati celo vse čestitke in pisma, ki jih je dobil po izidu svoje knjige? Samo zato, da dokaže svojo iskrenost? Nočem ponavljati trditev o Gideu, ki sem jih imel že priliko napisati. Toda bolj kot preje je jasno, da Gide ni napisal svoje knjige zaradi Rusije, marveč zaradi sebe. Tudi če bi bila njegova ocena še tako ugodna, bi jo vede ali nevede napisal samo zaradi sebe. Zdaj si za nekaj časa lahko oddahne s svojimi večnimi interviewi in komentarji k lastnemu delu.

3.

Še eno vprašanje je, ki se pojavlja. Ali so podatki in statistike, h katerim se zatekajo Gide in njegovi kritiki, največji in edini problem? Vsa literatura o Rusiji se vrti takorekoč samo okrog statistik, ki nam naj potrdijo ali pa omajejo vero v Rusijo. Vsi glodajo in telovadijo na tej

uganki in so že zaradi svojih pretiranih nád sproti razočarani. Prav tako enostransko je tudi blatenje Rusije. Tudi to je propaganda, in jo je zakrivil nepotrební strah pred boljševiško nevarnostjo, ki je v Evropi malenkostna, kakor se je izkazalo celo v Španiji. V Španiji naj bi šlo za komunizem in za borbo proti njemu? V resnici je francoski kapital španske »komunistične« vlade prav tako siguren kakor pa je fašistični Francove. Celo francoski kardinal Verdier je ostro obsodil tiste, ki proglašajo francoske pristaše španske vlade za krivoverce. Boljševiško nevarnost deloma pretiravajo, deloma pa jo le izrabljajo v posebne namene. Iz istih posebnih namenov se lahko celo najbolj kapitalistični angleški in francoski listi zavzemajo za Rusijo, ki je dobrodošla in uporabna kot zunanjepolitična zaveznica. Tudi sovjeti pogosto prav dobro vedo, kje, kdaj in zakaj zarožljajo s tem strašilom. (Zanimivo bi bilo zbrati podatke o propagandi o nekdanji sovjetski zaveznici Turčiji, ki je masakrirala na stotisoče svojih narodnih manjšin, ne da bi Sovjeti le z besedico ugovarjali.)

Toda vrnimo se k Rusiji, ki je predmet obeh Gideovih knjig in ki je, kakor rečeno, ne bomo odpravili z golimi statistikami. Kajti te lahko zadevajo le trenutne gospodarske uspehe in nam še ne jamčijo za notranje ravnotežje vseh gospodarskih, političnih, moralnih in duhovnih činiteljev in za njihovo trajno sodelovanje. Že Gide sam načenja eno takšno nekoliko širše vprašanje. Gre namreč za to, ali niso Sovjeti v primeri s tistim, kar so našli in pri čemer so začeli, nemara le ustvarili čuda. Gide odpravi to vprašanje, ki ga pušča v nemar celo kot vprašanje, kratkomalo z ugovorom, da se mu zde takšne trditve pretirane. Je pa (poleg še nešteto drugih in nenačetih) še eno povsem novo, toda fundamentalno vprašanje, za katero se sodobni programatični in apodiktčni duhovi tudi ne menijo in se skoraj ne utegnejo brigati.

4.

Ruska revolucija je bila, kakor se je dogajalo tudi ob drugih takšnih prevratih, prav za prav katastrofa, to se pravi, katastrofa prejšnjega sistema, ki jo je šele omogočil. To katastrofo je pospešilo dejstvo, da je imela Rusija razmeroma sila malo meščanstva in malomeščanstva, ki naj bi posredovalo med novim in starim redom, kakor se je dogajalo to deloma drugod. Tudi brez komunistične propagande bi politična vloga v tej ali oni obliki prešla na edini preostali sloj, to je na proletarijat, ki je zavrnil vse prejšnje pravne in politične osnove življenja. Marksizem mu lahko v praksi služi le kot nekakšna nova kolektivna morala, ki se v bistvu še vedno opira na krščansko idejo o enakosti. Toda nobena morala sama po sebi še ni etos in treba je desetletij in stoletij, da postane etos. Če se ozremo pa na zapadni, zlasti anglosaksonski demokraciji, vidimo, da je ta le nekakšna izrazila in izključna oblika egoizma, ki izključuje vsako drugo obliko egoizma. Anglosaksonski primitivni in spontani pohlep po bogastvu zaradi bogastva je, če ga gledamo s stališča »sebične« oblastiželjnosti in težnje po moči zaradi moči, sam po sebi nesebičen ali pa prav tako primitiven. Prav tako bi lahko govorili tudi o »nesebični« oblastiželjnosti. Ni torej gola hipokrizija, če so Angleži tako ponosni na svojo demokracijo. Prezirajo silo, zraven pa uvažujejo privatno lastnino, ki jo smatrajo malone za sveto. Prav tako hoče biti tudi angleški prole-

tarec zgolj udeležen na tej »lastnini«. Angleška demokracija je čista utilitarna demokracija. Zato je tudi za Angleža značilno malone edinstveno pomanjkanje revolucionarnosti ali, da se izrazim konkretnije, pomanjkanje revolucij. Zakaj nobena revolucija in noben duhoven, moralen in političen upor ni nastal zaradi koristi, marveč zaradi moči, ki te šele vključuje. To vprašanje je čisto mimogrede in vendar malone jasnovidno načel pri nas dr. Henrik Tuma, ki trdi, da je za vsak pravi politični talent potrebna izrazita težnja po moči.* Marksizem je postavil vprašanje o pravični razdelitvi lastnine, ne pa o delitvi moči. Fevdalec na primer je smatral lastnino le za del svoje moči, angleški trgovec in moderni velemeščan sploh pa smatra moč le za del bogastva, ki si ga ni pridobil »z mečem«, ampak z delom in ga zato tudi pravno uvažuje. Izrinil je fevdalca, pri tem pa je postal le še zapoznala karikatura fevdalca.

Angleška demokracija in meščanska demokracija sploh je torej le nekakšna posebna oblika egoizma,** ki bolj ali manj izključuje vse druge oblike egoizma. Zdi se, da vsak družabni sistem in vsaka kultura do skrajnosti razvije en sam in izključen nagib in ostane primitiven in neizdelan v vseh drugih impulzih, ki jih uveljavljajo druge kulture. Najbolj izrazit, najstarejši in najbolj uvaževanja vreden demokratični tip so torej Angleži. Nemci na primer so oblikovali celo vrsto takšnih vodilnih nagibov in so ostali v vseh hkratu hiperkulturni barbari. Izvirni so le takrat, kadar brutalno in povsem nepričakovano »protestirajo« proti vsemu tujemu in celo proti tistemu, česar jim nihče ni ponujal.

Pojem lastnina je bil (iz drugih razlogov, kakor pa menita Keyserling in Fülöp Mülér) tudi ruskemu velikašu prav tako tuj, kakor pa je ruskemu proletarcu. Od tod njun duhovni komunizem. Rusija namreč ni imela meščanstva. Evropsko človeštvo je često napredovalo v svoji demokraciji samo zato, ker je postopoma zamenjavalo moč z denarjem. Meščanstvo in malomeščanstvo, ki ga je bilo v Rusiji razmeroma zelo malo, pa ni moglo uveljaviti nikakšnega vmesnega in kompromisnega (bodisi sentimentalnega bodisi potvorjenega) pojmovanja. V ruski književnosti čutimo več »tatarskega« in grandseigneurskega duha kakor pa v kateri koli drugi književnosti. Ni torej čuda, če trdijo nekateri kritiki, da je Tolstoj najbolj iskren kot despotski »barbar« ne pa kot »kristjan«. Ali je še kje več despotskih junakov kakor pa v ruskih romanih? Vsa psihološka problematika večine glavnih junakov v ruski prozi se suče okrog vprašanja moči in nemoči. Rusi so v Razkolniku prvi načeli vprašanje nadčloveka. Ruska kultura in ruski etos je bil vedno despotski in morda bolj nadoseben kakor pa utilitarne in kramarske demokracije. Vsi resnični politični elementi ne le pri Rusih, marveč v vsej vzhodni Evropi, denimo vsi vladarski elementi, imajo, bodisi dejansko bodisi le sugestivno, svoje korenine v džingiskanskem duhu (Madžari, Poljaki).

* K Tumovi razlagi o težnji po moči bi dodal le še to, da se v vsaki izraziti in visoko razviti zavesti izključujeta skrajni narcisizem in skrajna oblastiteljnost. Biti politik ali pa nepolitik in »ljudski učitelj« (kakor pravi Tuma) je lahko oboje zelo sebično ali pa tudi nesebično.

** Latinske dežele, ki so ustvarile nekaj najvišjih tipov kulture, so te elemente v njihovem nenehnem medsebojnem trenju bolj ali manj sintetično združile. Vendar pa je tudi v teh deželah z njihovo edinstveno arhitekturo in vnanjim sijajem prevladoval neki narcisistični tip egoizma, nečimrnost, ki je glede na druge oblike egoizma lahko prav tako nesebična in »manjše zlo« kakor pa angleški demokratični egoizem.

Vprašanje časa je, kako bo ruski komunizem, ali kakor ga že imenujemo, *nanovo* in sintetično uravnovesil svoje v bistvu še vedno krščansko načelo o enakosti (ki so ga doslej prikrejevali bodisi tej bodisi oni »nesebični« obliki egoizma) in pa svojo vse bolj odločujočo organsko potezo, ki se ji pravi oblastiteljnost, in pa nič manj oblastiteljno in anarhično razdiralnost, ki je duhovno in organsko tako lastna ruskemu človeku od nihilistov pa do »saboterjev«. Tako bo komunistična morala šele počasi dozorevala v novi etos in v novi življenjski stil, o katerem danes niti govora ni. Ta nova sinteza bo morala, in dejansko že zdaj zaobjema nekaj tradicije — tiste tradicije, proti kateri se tako pritožujejo »čisti« komunisti ala Andre Gide — sicer se bo Rusija znašla pred popolno nravno in socialno praznino, pred pravo tatarsko anarhijo. V tem svojstvenem svetu je treba ravnati in tudi spontano ravnaajo z ustreznimi in sebi primernimi sredstvi in merami, ki so metafizično enakovredne našim najvišjim človečanskim idealom. Toda ti naši ideali so žal potvorjeni in premešani z najbolj bastardnimi in neskladnimi prvinami. Mešanica pa še ni sinteza. Takšnega ideološkega kaosa in mešanice je poln sodobni humanizem, ki povsod prehaja v posplošujočo propagando, namestu da bi ostal v svojem prvotnem, nepotvorjenem svetu, pa tudi na svojem nekdanjem kulturnem nivoju. Kritika sleherne sile in oblasti, tvorna, četudi hkratu razdiralna kritika nam je danes bolj potrebna kakor pa kdaj prej. Če hoče postati učinkovita pa tudi pomembna kot kritika, mora operirati z nekoliko bolj opredeljenimi in izčiščenimi (pa tudi nravno čistejšimi) formulami kakor pa so žurnalistične in »človečanske« formule in fraze. Med takšne grobe formule spada žal tudi besedi komunizem in demokracija, čeprav nam je danes najbolj potreben človek, ki bi nam ustvaril čisti ideal demokracije in jo pomagal ustvarjati. Od takšne tvorne družabne kritike pa smo danes v dobi vsemogočnega praktičnega in duhovnega (in celo poduhovljenega) diletantizma dalj kakor pa kdaj koli, čeprav je nismo nikoli bolj potrebovali.

Rusija je danes daleč od tega, da bi nam nudila kakršno koli moralno oporo, pomoč in vzpodbudo. Ustvariti si jo moramo sami po svoje, kakor si jo je ustvarila ona po svoje. Vendar nam to ne brani, da ne bi gledali nanjo morda prav tako kritično, toda iz povsem drugačnega stališča kakor pa gleda nanjo to potvorjeno in neodgovorno človečanstvo. Gideovo početje bi bilo zločinsko, čim bi postalo le za hip odgovorno. Prvič napada Rusijo ravno v hipu ko »pomaga« Španiji in evropski revoluciji, kar je glede na njegova načela skrajno nedosledno. Drugič pa napada kulturno nesvobodo* nekam pozno. Danes živi v emigraciji prav toliko ruskih kakor pa nemških kulturnih delavcev. Na te je Gide v dobi svojega simpatizerstva docela pozabil. Zakaj šele zdaj obtožuje kulturno nesvobodo in diktaturo, ki je ni nihče nikoli tajil. Njegova kritična izhodišča so povsem neenaka in nedosledna. On sam pa je dosledno neodgovoren.

Diktatura proletariata in diktatura nad proletariatom. Na dlani je, da je danes življenjski nivo ruskega delavstva precej nižji kakor pa nivo angleškega ali italijanskega. Tudi je jasno, da Stalin ne orje z ljudmi nič drugače kakor je oral Peter Veliki, ki je pri zidanju Petrograda pustil hladno poginiti na malariji vedno nove stotisoče kmetov. Nihče ne more utajiti, da gredo vsa ogromna sovjetska javna dela na račun

* O tem vprašanju sem pisal že v članku o prejšnji Gideovi knjigi in nočem tu ponavljati svojih trditev.

blagostanja današnjega rodu, ki ustvarja takorekoč za bodoče rodove. Bilo bi bolj snobsko kakor pa cinično à priori zagovarjati takšno nasilje in politiko, ki pa v nasprotju z zapadnimi demokracijami povsem neodvisno vlada in ukazuje gospodarstvu. Toda to nasilje je nadosebna odgovorna krivda, ki je združena z borbo za nadosebne ideale. To razpotje in ta krivda sega v takšne nečloveške dimenzije, da zasluži kritiko na nekem čisto drugačnem nivoju in z drugačnih vidikov, kakor pa jo vrši Gide in ljudje, ki bi radi videli v Rusiji nekaj miselni in zlagani Eldorado. Gideu je takšna kritika ne le nepristojna, marveč mu je povsem tuja in jo vrši iz povsem drugačnih in neskladnih motivov. Ni si zamenjal zaslužil vzdevek moralist. V umetnosti kakor v politiki je ostal pri povsem netvorni in sterilni morali. Toda on sam priznava, da kljub splošni mizeriji ni videl še nikjer toliko srečnih obrazov, ki bi bili polni tolikšne vere. Ne bom trdil, da je ta vera ruskega človeka tako velika, da živi od nje bolj kakor pa od kruha. Dovolj je, da nam Gide in vsa njegova miselnost ne daje nikakšne vere in nikakšne pobude več.

Prejšnja desetletja so ustvarjala najrazličnejše oblike meščanskega in malomeščanskega zanikanja in nihilizma, ki je bil v mnogočem celo tragičen. Ta nihilizem je obstal danes na najbolj mrtvi in neplodni točki.

SUŽNJEVE SANJE

H. W. LONGFELLOW

Ob rižu nepospravljenem
za srp držeč leži;
razkuštran, s prsmi golimi
v pekočem pesku spi.
V meglenem svitu mračnih sanj
spet dom pred njim stoji.

Po črnem carstvu vzdolž in v šir
ga nosi sen krasan:
ponosno stopa kakor kralj
pod palmami čez plan,
s pobočja mu zveni sladkó
cingljanje karavan.

Kraljica s črnimi očmi
stoji z otroki tu;
poljubljajo, objemajo
ga vsi okrog vratu —
da svetla solza izpod vek
na pesek kane mu.

Ob bok udari nožnica,
zlató se zaiskri,
in čili vranec odvihra
vzdolž skalnatih kleč,
da vojke zažvenkečejo
in podkev zazveni.

Flamingi ko krvav oblak
pred kraljem se pode,
zeleni gaji tamarind
čez dan mu pot hlade,
a pod večer pozdravijo
ga Kafri in morje.

Čez noč posluša levji krik
in tuljenje hijen,
povodni konj za reko skrit
se v ločju plazi len;
kot zmagoslavno hobnanje
prevzema ga ta sen.

Z jeziki tisočerimi
slavi svobodo les,
viharji jo oznanjajo
po pušči čez in čez —
predrami se in nasmehlja
od sreče črni knez.

Ne čuti, da ga tepe bič,
da ga vetrovi žgo,
prižgala smrt je v sanje luč,
sproščeno zdaj, brez spon leži,
tako da mu telo
brez diha tam — mrtvó.

Prevedel Griša Koritnik.

EXCELSIOR

H. W. LONGFELLOW

Nemirne sence meče noč,
ko mimo vrste gorskih koč,
čez sneg in led, mlad fant hiti
in prapor z geslom v zrak vihti:
»Excelsior!«

V obraz je mrk, a blisk oči
mu kakor brušen meč žari,
in kot srebrni klarinet
mu jezik tuj oznanja v svet:
»Excelsior!«

V domovih srečnih luč svetlâ,
ognjišče toplo vabi ga,
nad njim ledenih sten lesket,
na ustih mu igra drget:
»Excelsior!«

»Nikar čez Sedlo!« kmet svari,
»vihar teman ondod besni,
pa hudournik črn, širok!«
A jasno spet odjekne zvok:
»Excelsior!«

»Ostani,« zaihti deklè,
»spočij na mojih prsih se!«
Da fantu solza zaigra,
ko vzdihne težkega srca:
»Excelsior!«

»Vej trhlih jelkovih se boj,
pa pazno pred plazovi stoj!«
Zakliče kmet za njim v slovo,
na kar pretrese spet temò:
»Excelsior!«

In ko v molitvi združi zor
pobožnih bernardincev zbor,
kot slednje jutro, dan na dan,
pretrese zrak spet glas močan:
»Excelsior!«

Ovčarski pes pa najde sled:
v zametu fant počiva bled,
še stiska prapor rok objem,
in geslo čudno je na njem:
»Excelsior!«

Tam v mraku spi, siv in hladen,
brez diha je, a le krasan,
a iz prejasnih visočin
odjekne zvonko prek planin:
»Excelsior!«

Iz angleščine prevedel *Griša Koritnik*.

H. W. Longfellow (1807—1822), eden izmed najbolj slovečih ameriških pesnikov, je bil profesor modernih jezikov na Harvardski univerzi. Njegove epsko-lirske pesnitve so zelo popularne. Vsak izobražen Američan in Anglež pozna njegove večje pesnitve: Evangelina, Španski študent, Hiawatha, Graditev ladje, Zlata legenda itd. Krajše umetnine kakor Excelsior, Vaški kovač, Sužnjeve sanje itd. najdemo pogosto v šolskih čitankah. Op. prev.

R A Z N O

A. W. HASLETT: NEREŠENI ZNANSTVENI PROBLEMI. (UNSOLVED PROBLEMS OF SCIENCE.)

(Konec)

Matematika ali zdrav človeški razum? Če premišljujemo in opazujemo vse, kar se dogaja na svetu, se nam nehotе vsiljuje misel, da je svet nor. Ko padajo na svetovnih tržiščih cene produktom, takrat

producenti in prekupčevalci uničujejo te produkte, da umetno vzdržujejo cene. Narodi govorijo neprestano o miru, vendar molče gledajo čedalje večje oboroževanje in čedalje večje priprave za bodoče vojne. Ali ni v tem izražen nesmisel človeškega udejstvovanja? Toda četudi uganjajo ljudje take nesmisle, vendar iščejo v prirodi smotreno razumnost. — Omenili smo že, da je vse, kar obstaja, zgra-

jeno iz omejenega števila sestavnih delcev. Zdaj pa se lahko vprašamo, ali je gibanje in udejstvovanje teh delcev zakonito in razumsko? Nehote se nam vsiljuje vprašanje, ki se je zdelo še pred petdesetimi leti norost. Ali velja sploh neka zakonitost, ki jo imenujemo povezanost vzroka in učinka? Čim globlje prodiramo v skrivnosti prirode, tem bolj nereseno ostaja to vprašanje. Ali pa se nam nemara to samo zdi? Mehanski model sveta se je zrušil, na njegovo mesto je stopil nov model in nihče ne ve prav za prav, kaj predstavlja.

V prejšnjem stoletju ni nobeden znanstvenih niti podvomil v kavzalnost vsega dogajanja. Zdelo se je, da vseobsežen razum lahko iz preteklosti preračuna vso bodočnost. To teorijo je zlasti popolno razvil Laplace, ki je postavil namesto Stvarnika hipotetičnega »svetovnega duha« samo v ta namen, da je lahko jasno razložil svojo materialistično vero. V glavnem je trdil sledeče: če pozna svetovni duh vsikdar vse prirodne zakone, vse kar je v vesmirju, bo lahko vsikdar preračunal vsa bodoča dogajanja, pa bodisi viharje, potrese, bodočnost človeškega rodu ali pa položaj poljubnega atoma v morju za milijone in milijone let vnaprej. Ta kavzalnost se je kaj kmalu uveljavila tudi v biologiji in v vseh drugih prirodnih vedah. Prvi sunek je doživela kavzalnost s strani takoimenovane »kinetične teorije plinov«. Kinetična teorija plinov nam razloži odvisnost pritiska in prostornine poljubnega plina od temperature. Pove nam v glavnem, da se vsi plinski delci neprestano gibljejo in da je ta energija gibanja toplotna energija plina. Toplota je torej gibanje, kar so dokazale kasneje tudi raziskave v tekočih in trdnih telesih. Ne zavrača pa ta teorija neposredno stroge kavzalnosti, marveč obrača našo pozornost na dejstvo, da je potrebno sodelovanje milijonov in milijonov posameznih atomov, če naj veljajo tako imenovani prirodni zakoni. Tu ne prihajajo v poštev več posamezni delci, marveč celokupnost ogromnega števila delcev. Če se giblje milijon plinastih delcev z določeno hitrostjo v eno smer, je verjetno, da se giblje približno enako število delcev tudi podobno v nasprotno smer. Toda ta primer ne osvetli še dovolj pomembnosti tega dejstva. Če vzamemo poljubno stavbo na površju zemlje, tedaj se gibljejo delci te stavbe navzdol, obratno pa se gibljejo delci zemlje navzgor in vzdržujejo ravnotežje. Tu ni nobenega logičnega razloga, da bi moralo biti večno tako. Docela mogoče je, da se lepega dne pričnejo gibati delci stavbe tudi navzgor in stavba bi se dvignila od tal v višino, ki jo določa

neverjetnost tega procesa. Dasi so taki pojavi neverjetni, vendar niso nemogoči, zlasti če upoštevamo ogromno življenjsko dobo zemlje. Namesto stroge kavzalnosti bi torej stopila verjetnost — in ta verjetnost, dasi se upira zdravemu človeškemu razumu, ima vendar neko določeno matematično verjetnost. Na podlagi takih razmotrivanj in opazovanj je prišlo precejšnje število prirodoslovcev do prepričanja, da imajo nemara vsi prirodni zakoni le statistično vrednost. Vsak prirodni pojav zavisi od atomov ali od še manjših delcev, iz katerih so zgrajeni atomi. Toplotni, električni, kemični, magnetni in drugi pojavi zavisiyo od brezmejnega števila posameznih atomov in elektronov. Vsak posamezen delec gre sicer lahko svojo lastno pot, toda spremembe celokupnosti lahko za praktično uporabo dovolj natančno določimo vnaprej. Ta določitev pa je seveda le verjetnost. S tem pa še ni ovržena Laplaceova stroga kavzalnost, ker vseobsežen razum, ki pozna položaj vsakega najmanjšega delca, lahko še vedno vnaprej preračuna vso bodočnost — seveda, če velja za posamezne atome in elektrone kavzalnost.

Tu je prva navidezna težava kavzalnosti. Ali velja za posamezne najmanjše delce stroga medsebojna povezanost med vzrokom in učinkom? Ali je v vsem tem dogajanju razumnost? Vzemimo za primer radioaktivne elemente. Radioaktivni elementi imajo lastnost, da v vsaki tisočinki sekunde razbijajo del svojih lastnih atomov. Na videz pa so vsi atomi enaki in nikakor ne moremo vnaprej določiti, kateri teh atomov bo zdaj pa zdaj eksplodiral. Podobnih pojavov poznamo danes že večje število ne samo v mikrokozmu, marveč tudi v makrokozmu, v vesoljstvu. Nehote se moramo torej vprašati, če je ta nepreračunljivost le navidezna, ali pa je le produkt naše velike nevednosti, ker od rešitve tega vprašanja zavisi vsa kavzalnost v fizikalnem svetu. Ali določa vzrok učinek, ali pa je vse le verjetnost? Ali velja zdrav človeški razum, ali pa velja le verjetnost in »čudeži«?

Zmešnjava se je še povečala, ko je postavil Maks Planck svojo »kvantno teorijo«. Po njegovi teoriji je energija valovanja prav tako zgrajena iz atomov kakor materija. Če naj se pojavi torej poljubno izžarevanje, mora biti na razpolago določen kvantum energije. Ta normalni kvantum pa zavisi od vrste izžarevanja in je tem večji, čim krajša je valovna dolžina. Za merske enote pa ne smemo vzeti posameznih povezkov energije, marveč Planckove atome, ki jih imenujemo »atome učinka« ali »kvante učinka«. S tem

pa bi izgubilo vse dogajanje svojo prevlajočo se zaporednost in bi dobilo nekako skokovito zaporednost. Planckova teorija, ki je veljala spočetka samo za razlago toplotnega izžarjanja, je dobila kmalu širšo veljavo. Einstein, ki je preiskoval fotoelektrični efekt, kjer uha-
 jajo elektroni iz materije zaradi učinka svetlobe, kar je osnova današnje televizije, je spoznal, da veljajo tudi tukaj zakonitosti Planckove kvantne teorije. Niels Bohr je uporabil ta pravila pri zgradbi atomskega modela. Postavil pa je precej samovoljno nova pravila, ki so sicer pojasnila najrazličnejše pojave, vendar njegova atomska teorija ni obveljala, »ker je bila prelepa, da bi bila resnična«.

S tem je propadel zadnji materialni model atomov in nove razlage so se lotili matematiki. Na mesto elektrona so postavili valovni sistem. Če si lahko zamisljamo, da je svetloba v določenih pojavih sestavljena iz delcev, si obratno lahko tudi zamislimo, da so materialni delci pod določenimi pogoji le zgolj valovanje in lahko v tem primeru nadomestimo te delce z valovnimi enačbami. Namesto materialne mehanike se je uveljavila valovna mehanika, ki je tudi res pojasnila precejšnje število najrazličnejših pojavov v atomski strukturi, v provodnosti kovin za elektriko, najvažnejša dejstva radioaktivnosti itd.

Ta valovna struktura materije služi danes velikemu številu prirodoslovcev kot delovna hipoteza, bavijo pa se le z njenimi praktičnimi posledicami in ne z njeno filozofijo. In tu je zelo uporabna, čeprav jo praktično lahko uporablja le neznatno število matematikov. Morda nam bodo enačbe valovne mehanike pojasnile popolnoma elektron, toda v tem primeru bo nadomestila kavzalnost le verjetnost. Spričo te verjetnosti pa ne bi mogel niti umišljeni stvarnik vnaprej določiti bodoči razvoj vsemirja, ker bi imelo po njem ustvarjeno vesoljstvo že od prazčetka v sebi jedro negotovosti. Bolj verjetno pa je, da je valovna teorija le delovna hipoteza, ki jo bo nekega dne znova nadomestila kavzalnost v novi in razširjeni vrednosti. Tega mnenja sta tudi oba prirodoslovca, ki sta s svojimi odkritji še celo povečala zmedo v današnji znanosti, in sicer Planck sam in Einstein. Nasprotno naziranje pa zagovarjata James Jeans in Arthur Eddington. Prva dva zagovarjata zdrav človeški razum, druga dva pa verjetnost, ki se temu razumu upira. Vprašanje pa je docela nerešeno in rešitev je nemara nekje vmes in bo upoštevala dokaze predstavnikov obeh naziranj.

Skrivnost trdnosti. Vse naše konstruk-

cije bi morale biti stokrat do tisočkrat trdnjše kakor so dejansko. Teoretično lahko preračunamo trdnost poljubnega telesa iz sil, ki vežejo atomsko omrežje, vendar je ta račun v primeri s praktičnim izkustvom naravnost smešno optimističen. Če pa se bo znanstvenikom nekoč posrečilo spoznati vzrok tej snovni slabosti, bodo tudi lahko zvišali današnjo normalno mejo trdnosti. — Vsako telo je zgrajeno iz atomov in to množico atomov bi lahko primerjali človeški množici, kjer se dejavnost in lastnosti množice bistveno ločijo od dejavnosti in lastnosti posameznika, kjer pa moramo vedno upoštevati tudi dejavnost posameznika pri analizi skupnosti. Metoda je tu spektroskopska analiza, ki nam pokaže urejene strukture atomov v skoraj vsakem trdnem telesu.

Strukturno zgradbo trdnih snovi je prvi preiskoval dr. Laue. Upanje na veliko koristnost teh preiskav pa je bilo nekoliko preuranjeno. Znanstveniki so pričakovali, da jim bo ureditev atomov v telesih povedala tudi vse lastnosti snovi, toda šele poglobljeno poznanje posameznih atomov, ki sta ga dosegla s svojimi preiskavami W. Bragg in W. L. Bragg, je spopolnilo metodo spektroskopskih preiskav o atomski strukturi snovi. Danes je ta metoda v metalurgiji splošno uporabna za preiskavo kovin in njihovih zlitin, v biologiji za raziskavanje raznih vrst lesa, rastlinskih vlaken, živcev, mišic in tako dalje, v kemiji za raziskavanje atomskih zgradb v kompliciranih molekulah, zlasti pa za raziskavanje zgradbe kristalov in trdnih snoveh. V trdnih snoveh je vsak atom vezan na svojega sosedo. Ti atomi se sicer gibljejo, toda to gibanje je le lahno vibriranje okoli središča, in če to vibriranje prekorači sile, ki medsebojno vežejo atome, se trdo telo raztali. V trdnih snoveh ni gibanje posameznih atomov poljubno, marveč strogo odrejeno in zavisi od sosednjih atomov. Lastnosti trdnih teles zavisiyo torej od števila atomov, od njihove medsebojne povezanosti in ureditve ter od hitrosti gibanja teh atomov. In prav v tem je uporabnost in slabost spektroskopske metode za raziskavanje trdnih teles. Ta metoda nam sicer nudi podobo o razporeditvi atomov v snovi, pokaže nam, da so atomi na splošno razporejeni v bolj ali manj debelih vrstah in v med seboj določenih razdaljah, pokaže nam natančno omrežje posameznih kristalov ali skupin, ne pokaže pa nam splošne zakonitosti, ne pokaže nam, če kaka vrsta manjka ali če ima kristal neznatne razpoke. Kar opazimo s to metodo, je prvotno omrežje, ki ga lahko prekriva omrežje drugega reda. Tudi se nemara lahko razlikuje vsak stoti atom od ostalih in s tem

je že spremenjena trdnost vse zgradbe. Spočetka so mislili, da je idealna zgradba enaka resnični, praktična dejstva pa so nasprotno dokazala kaj kmalu, da so te izjeme vsaj toliko važne kakor zakonitosti.

Že leta 1920. je dr. A. A. Griffith spoznal, da so sveža steklena vlakna iz kremenjaka do petdesetkrat trdnjša od običajnih vlaken. Ta njegova vlakna pa niso bila stanovitna, že čez nekaj časa se je njihova trdnost občutno zmanjšala. Postavil je teorijo, ki trdi, da so zunanje plasti teh vlaken trdne, notranje pa slabe, in to notranjo slabost je izvajal od številnih, z mikroskopom nevidnih notranjih razpok, ki se širijo vzporedno s površino. Ta teorija, dasi zelo neverjetna, je važna, ker je dala pobudo za številne poizkuse. Vsi ti poizkusi so preizkušali trdnost in slabost vrhnjih plasti in skušali dokazati notranje razpoke. A. Joffe v Leningradu, je prvi pobijal to teorijo. Vzel je stekleno palico, ki izjedkal površino in takoj nato določil trdnost. Ta izjedkana palica je imela tri- do petkratno trdnost prvotne palice in je odgovarjala Griffithovim sveže pripravljenim steklenim vlaknom. Prav tako se je zmanjšala trdnost, če so steklena ali kremenjakova vlakna upijala najprej alkoholne ali vodne hlapce. Vsi ti poskusi so dokazovali, da je vzrok spremenjene trdnosti v vrhnjih plasteh. Prav tako je dokazal Joffe, da se zviša normalna trdnost kamene soli, če jo pomočimo v vročo vodo od 0,4 na 160 miligramov na kvadratni milimeter (približno je to torej že teoretični vrednosti). Tudi tu so se raztopile le vrhnje plasti. Nato je mēril učinek velikih temperaturnih razlik na krogle iz kamene soli in dobil podobne zaključke. Dr. Orowan v Budimpešti je meril trdnost malih, tenkih, napetih, sludnatih koščkov, in s tem potrdil Joffejeve dokaze proti Griffithovi teoriji. Po Joffejevih trditvah bi bile torej vzrok znižane trdnosti različne napake. Če dosežejo te napake površino, vplivajo različno na trdnost, notranje napake pa niso merodajne toliko časa, dokler ne dosežejo vrhnjih plasti. Vsak kristal bi se prelomil tam, kjer je, kakor v verigi, najslabotnejši člen. Če si mislimo, da je razdelitev napak docela slučajna, bodo velike napake mnogo manj splošne kakor male in bodo tudi majhni koščki trdnjši od velikih. Razpoke na površini je raziskoval profesor Andrade v Londonu. Razpršil je v brezračnem prostoru zlat ali srebrn prah po površini različnih teles. Prah se je nabral na površinah v nevidnih razpokah in pokazal celokupno podobo teh razpok.

Navidez se zdi, da so ti trije raziskovalci v glavnih obrisih rešili problem. Če

pa vpoštevamo zopet razne podrobnosti, ostane problem nerešen. Najprej je možna v kristalih dvojna struktura, fina zunanja in bolj groba notranja, ki se v naših spektroskopskih podobah prekrivata. To trditev zagovarjata dr. Zwicky in profesor Smekal, ugovarjata ji pa dr. Orowan in W. Brigg, dasi vodijo vsi poizkusi v nasprotno smer. Teorija in praksa si tu deloma nasprotujeta. Poizkusi dokazujejo, da je razdelitev atomov na približno vsakih deset tisoč atomov prekinjena, teorija, ali bolje teoretiki pa trdijo, da kaj takega ni mogoče. Nadalje je težava s tako imenovanim »kristalnim zdrknjenjem«, ki je važnejše kakor neposreden prelom trdnega telesa. Atomske plasti se zaradi zvišanega pritiska neposredno premaknejo druga od druge, in te zdrknjene plasti so kakor ostre zagozde med normalnimi plastmi. Do neke mere zvišajo zdrknjene plasti trdnost teles, če pa zdrknejo tako zelo, da izgubijo medsebojno zvezo, se telo prelomi.

Dasí je jasno, da je vsak prelom v zvezi z zdrknjenjem posameznih plasti, ni znano, kakšna sila veže te plasti med seboj. G. I. Taylor meni, da povzroči vsako napako en sam atom v plasti ali vrsti. Toda ta teorija je matematično izdelana doslej le za kockaste kristale in se zaradi tega še ni uveljavila.

Naše veliko nepoznanje trdnih teles je vsekakor očitno. Zelo dvomljivo je, če v prirodi sploh obstoja kako popolno kristalno omrežje, v katerem bi imel vsak atom svoj docela določen položaj. In četudi govorimo o neznatnih razpokah na površinah trdnih teles, ki so v zvezi s trdnostjo, je vprašanje, če bi bili popolni kristali bolj trdni, še nerešeno. Tudi ni znano, kako prav za prav nastanejo te nevidne razpoke, kako in zakaj zdrknejo plasti, vendar pa je znanost v primeri s kratko dobo raziskavanj dosegla že velike uspehe na tem področju.

*

Zmaga prirode nad znanostjo. Dosedanja poglavja so obravnavala nazvažnejše nerešene znanstvene probleme. Nekateri izmed njih, kakor na primer »stvarjenje vesoljstva« so nerešljivi kljub kljub čedalje večjemu človeškemu znanju. Najbrže bo vedno ostala na dnu gola špekulativnost. Druga vprašanja bo človeški razum prej ali slej dojel in razložil in sicer zgradbo materije prej kakor nastanek in bistvo življenja. Na področju vremenoslovja in kozmičnega izžarevanja je znanost v kratkem razvoju zelo napredovala. Končni rezultat vseh raziskavanj bi danes lahko imenovali samo verjeten, ker se neprestano množijo opazovanja in dognanja, ki prinašajo nove rešitve. Nova znan-

stvena dognanja omogočajo človeštvu nov pogled in novo vrednotenje, prinašajo pa tudi nova vprašanja, ki se od generacije do generacije množijo. S tem pa nikakor niso razvrednotena dosedanja dognanja. Kolumb je nehote odkril Ameriko in brez Newtonove gravitacijske teorije ne bi bilo Einsteinove gravitacijske teorije. Obe imata še danes svojo vrednost, le v spremenjenem obsegu, in enaka usoda čaka nemara tudi vse današnje teorije in ugotovitve. Vsako dognanje širi človeško znanje in bistri pogled za nova raziskavanja, kajti zaključki vsake znanstvene metode prinašajo svoj delež k celokupni podobi sveta, ki nas obdaja. Nobeno, pa četudi še tako revolucionarno odkritje, ne more docela razvrednotiti in nadomestiti prejšnjih odkritij. Le spolpolnjuje jih lahko, in to je dobra stran znanstvenega razvoja. Znanost pomeni moč in napredek znanosti lahko merimo s tem, v koliko je znanstvenik že prekosil naravo.

Leta 1913. je H. G. Wells zapisal v svoji knjigi »The World Set Free« (Osvoboditev sveta), da bo leta 1933. odkril nek znanstvenik druge oblike snovi, ki bodo cepile atome in ki bodo radioaktivne. Istega leta sta Irena Curie in njen soproj Joliot odkrila umetno radioaktivnost, ki je v tem, da lahko dobimo neobstoje izotope že znanih kemičnih elementov s pomočjo prirodnih radioaktivnih snovi in ta pojav bi lahko imenovali inducirano radioaktivnost. Toda dr. Cockcroft in dr. Walton v Cambridgeu sta dosegla uspehe že brez učinkovanja radioaktivnih snovi. Ko sta s protoni obstreljevala ogljik, sta dobila radioaktivni dušik, podoben onemu, ki ga je Irena Curie dobila iz bora. Še istega leta je dobil profesor Enrico Fermi radioaktivne atome, ko je obstreljeval dvajset različnih elementov z nevtroni. E. O. Lawrence pa je bombardiral z deutoni atomsko jedra težkega vodika in dobil radioaktiven natrij z učinkovitejšim izžarevanjem kakor radij. Radij izžareva tri vrste žarkov. Najvažnejši so žarki »gama« in žarki »gama« radioaktivnega natrija, ki ga je dobil E. O. Lawrence, odgovarjajo kratkovalovnim X-žarkom z napetostjo 5,5 milijonov voltov in so torej za 3,5 milijonov voltov jačji od radijskih žarkov »gama«, in 4,5 milijonov voltov jačji, kakor doslej znani X-žarki. Ta radioaktivni natrij hitro razpade. Ima pa to prednost pred radijem, da nastane iz njega docela neškodljiv natrij, kar je za medicino izredno važno, ker bi ga lahko uporabljali tudi za injiciranje in zavzivanje brez slabih posledic, pri čemer bi lahko uravnavali dozo obsevanja. Se-

veda bo tu še treba nešteti poizkusov do popolnega uspeha.

Nič manj ni pomembna tehnika brezžičnega prenašanja, kjer narava praktično ne konkurrira s tehniko. Danes ve vsak radioamater, da uporablja radiotehnika lahko v svoje namene valove od 17 cm do 20 km. Prirodne oddajne postaje, oblaki s svojimi bliski, daleč zaostajajo za človeškimi oddajnimi postajami. Še celo pa jih prekaša radiotehnika z ultrakratkimi in mikrovalovi, ki služijo v televiziji in pri oddajanju na majhne razdalje.

So pa področja, kjer prekaša popolnost narode svo znanost z vsemi njenimi dognanji in izkustvi. Tako na primer v ekonomski produkciji svetlobe. Vse sintetično delo kemije je nebogljeno in prirodo so doslej spoznali le to, kako je treba naradni stroj mazati, da producira več ali boljše kakovosti. Vse živalsko življenje zavisi od dejavnosti zelenih rastlin ali v vodi od alg. V rastlinstvu imamo štiri pigmente, ki dajejo listju zeleno barvo. Dva imenujemo klorofil. S pomočjo teh pigmentov absorbira rastlina sončno energijo, ki jo porablja za svoje kemične procese. Iste pigmente imajo tudi alge. Produkcija je torej na suhem in v vodi v bistvu podobna. Prvi produkti iz vode in ogljikovega dioksida, so sladkorji in nemara tudi škrob. Ker vsebujejo pigmenti dušik, nastajajo beljakovine, ki jih človeški in živalski organizmi nujno potrebujejo. Rastlinstvo torej uporablja štiri glavne surovine: sončno energijo, vodo, ogljikov dioksid in dušik, poleg tega pa še fosfor in žveplo. Če hoče imeti človek bogato žetev živil, mora nujno delati v okviru narode. Umetno producira človek samo vitamine, ki jih potrebuje telo le v neznatnih količinah za uravnavanje življenjsko važnih procesov. Upanje, da bi človek kdaj premagal narodo na tem področju, je skoraj nesmiselno. Tu se udeležuje lahko le kot pomočnik, da z umetnim namakanjem povečuje žetev, da s selekcijo vzgaja boljše in bolj odporno rastlinstvo, da umetno gnoji zemljo. Z umetno selekcijo dobiva živalske produkte v boljši kakovosti in v večji izmeri. Toda še tu je človeškemu uspehu postavljena meja, in naroda bo nazadnje ostala zmagovalka na skrajni meji, ko bo človek odstranil že vse ovire v narodnem razvoju za izboljšanje produktov.

Druge področje, kjer tehnika ni do- rasla narodi, je gospodarsko pridobivanje svetlobe. Tu ni ideal sonce, ki uporabi le šestino svoje energije za vidno svetlobo, marveč kresnica, ki izžareva izključno le »mrzlo« svetlobo. Isto napako kakor sonce imajo vsi naši svetlobni viri. Sve-

tijo le, če žarijo. Zaradi tega imenujemo njihovo svetlobo vročo svetlobo in samo to pozna naša tehnika razsvetljave. Toda tudi tu se polagoma uveljavlja drug način razsvetljave. S plini polnjene cevi, skozi katere prehaja električni tok nizke napetosti, dajo dvakrat bolj učinkovito svetlobo kakor sonce, in prav tako tudi z živosrebrnimi hlapi polnjene žarnice. Kresnice pa imajo svetlobo, ki je trikrat bolj učinkovita od svetlobe s plini polnjenih žarnic. Ta svetloba, ki nastane zaradi kemičnih prenosov, ki bi jih lahko označili s povratno reakcijo luciferin + O = oksiluciferin, je takorekoč sto-procentna vidna svetloba. Take procese poznamo pri znatnem številu žuželk in tudi pri ribah, ki živijo v velikih morskimi globlinah. Podobni so oksidaciji fosforja, le da so neprimerno bolj zamotani. Tudi tu se je raziskovalcem posrečilo, da so dobili mrzlo svetlobo, toda aparature so tako komplicirane in drage, da praktično ne pridejo v poštev.

Konkurenca med naravo in človeško znanostjo pa ni na isti ravni. Človeštvo uporablja na primer električne stroje za prenos energije, za signalizacijo in za kontrolne sisteme. Narava ne rabi tega, ker je sama po sebi dejaven organizem, ki ga poganja energija kemičnih sprememb. In kaj je električni signalni in kontrolni sistem v primeri z živčnim sistemom in z možgani? Človeška kemija je drugam usmerjena kakor prirodna kemija in pozitivnost ene strani ne izravna negativnosti druge strani. Narava je neprimerno bolj razkošno opremljena in tudi bolj razmetava, toda njeni uspehi so točni, nagli in neizbežni. Med petsto milijoni jajc, ki jih zleže ameriška ostriga, se jih razvije le neznaten del. Med milijoni in milijoni zvezd rodi le neznatno število planetne sisteme. Človeška dejavnost pa je omejena in razumno mora izkoristiti energije, s katerimi razpolaga. Človek se uči pri naravi, toda znanosti postavljati meje, je nesmiselno. V. Premru.

NOVO NEMŠKO ZDRAVILSTVO

Völkischer Beobachter se v neki številki vprašuje ali je mogoča nacionalno opredeljena znanost, torej tudi medicina. Ali ni znanost internacionalna?, meditira nadalje in konstatira, da je na to vprašanje odgovoril nacionalni socializem z elementarno silo. Ugotovil je namreč, da je nemška življenjska nujnost in torej nemškemu narodu edino pravično nemško zdravilstvo, ki je predpogoj za srečno bodočnost domovine.

Najbolj je ugotovil to baje dr. Karl Kötschus v svoji knjigi »Zum national-

sozialistischen Umbruch in der Medizin«, 1936 Hippokrates-Verlag, Stuttgart-Leipzig. Ta pokaže namreč »novo, bodočo iz biološke in eksaktne naravoslovne komponente zvarjeno medicino, hipokratsko, ljudsko, popolno medicino.« To naj bi pokazali citati iz te knjige kakor na primer: »Biološka medicina je v prvi vrsti opazovanje narave na osnovi biološkega vpraševanja in je zaradi tega naravi bistveno bližja kakor medicina, ki si mora izposojevati svoje znanstveno ogrodje od življenjske tuje znanosti.« (Ta znanost je predvsem fizika in kemija). Ali drugi primer: »Biološka medicina je otrok nacionalno socialističnega svetovnega nazora. V središču tega svetovnega nazora je povezanost s naravo in z dednim ter rasnim problemom. Resničen svetoven nazor mora biti sintetično usmerjen. Židovsko internacionalni materializem pa je usmerjen analitično.«

Za profesorja dr. Kötschusa so ustanovili na univerzi v Jeni stolico za »novo nemško zdravilstvo«. Kar pa pripoveduje o tej novi medicini ni niti novo niti originalno, pač pa prikrojeno po »nacionalno socialistično«.

Pri tem se lahko spomnimo dogodka, ki se je odigral pred nedavnim v Berlinu. Predsednik osrednjega inštituta za fiziko v Berlinu, profesor Stark, ki uživa sicer ugled solidnega znanstvenika tudi izven Nemčije še iz časov pred znanim Hitlerjevim pohodom, je predaval na tej instituciji o razvoju moderne fizike, kjer je omenjal na primer, da doslej vobče priznani in upoštevani Rutherford-Bohrov atomski model ne more več veljati, češ, ker so ga prav po svoje razvili predvsem židovski znanstveniki. Sedaj ga je treba docela očistiti, saj so naselili temu židovskemu vplivu celo ljudje kakor Planck, Heisenberg itd. In profesor Stark je šel in se lotil sestave novega modela, ki bo tudi vsaj toliko odgovarjal vsem teoretičnim zahtevam, ki pa bo popolnoma nemški in prost »slehernega židovskega vpliva«. Evropska javnost seveda zdaj lahko z velikim upanjem pričakuje tega odkritja.

—u

NEMŠKI PROFESOR O SREDNJI EVROPI

Völkischer Beobachter je prinesel te dni posnetek predavanja, ki ga je imel na kongresu nemških zgodovinarjev profesor Wilhelm Schüssler o temi: »Srednja Evropa in njena usoda.« Med drugim je dejal tudi tole:

Za nas je srednja Evropa zaprto kolonizacijsko področje, ne pa teritorij malih narodov in držav, v katerih živijo Nemci

kot manjšina med drugimi narodi. Srednja Evropa je vsenemska stvarnost, ker njeno edinstvo zavisi prav od Nemcev. Zgodovinsko vsenemško edinstvo srednje Evrope izhaja od nemške kolonizacije na vzhodu in iz preobrazbe vsega srednjeevropskega teritorija v nemško kulturno področje. Usodo srednje Evrope je v vseh stoletjih določal vzajemen vpliv med čisto nemško srednjo Evropo in med njeno vzhodno polovico, kjer so naseljeni mnogi narodi, med katere so pozneje kot vez priličili Nemci.

Na koncu je govornik dejal, da je bilo to vsenemško-edinstvo v zgodovini ostvarjeno v svetem rimskem cesarstvu nemškega naroda, v nemški Metternichovi zvezi in v novi organizaciji srednje Evrope, ki so jo izvedle Prusija in Avstrija leta 1866. do 1867. —r.

JUBILEJNA RAZSTAVA SLOVENSKEGA NOVINARSTVA

Uredništvo je prejelo sledečo notico, ki jo zaradi pomanjkanja prostora v prejšnjih številkah objavlja sedaj.

Slovenski javnosti!

V proslavo 140 letnice Vodnikovih »Lub-lanskih Noviz« in 30 letnice organizacije slovenskih poklicnih novinarjev priredi *Ljubljanska sekcija Jugoslovenskega novinarstva* udruženja na jesenskem ljubljanskem velesejmu

jubilejno razstavo
slovenskega novinarstva.

Razstava je zelo na široko zasnovana in zavzema štiri velike velesejemске paviljone. Podla celoten pregled nastanka in razvoja slovenskega novinarstva od najstarejših časov pa do današnjih dni, hkratu pa pokaže poleg nekdanjih načinov razširjanja vesti tudi najnovejše izume, ki se jih poslužuje sodobna časnikarska poročevalska služba. Da bo vse to prikazano čim bolj nazorno, bodo novinarji izdajali na razstavi poseben dnevnik, urejevan, stavljen, tiskan in razpošiljan pred očmi obiskovalcev. Popoln pogled v organizacijo časopisja bo nudila jubilejna razstava slovenskega novinarstva, poleg tega pa tudi pregledno pokaže vse ogromno delo, ki je združeno z nastankom, razvojem in napredkom slovenskega novinarstva, pri tem pa opozori tudi na koristi, ki jih je narod imel in jih vsi sloji še imajo od časopisja.

Razstava slovenskega novinarstva mora biti in tudi bo kulturni dogodek prve vrste!

Da pa razstava ta svoj visoki cilj doseže, prirede novinarji razstavo s sodelovanjem *Društva tiskarnarjev v Sloveniji, zvezne organizacije Saveza grafičnih radnika-ca Jugoslavije v Ljubljani, ljubljanske podružnice Udruženja grafičnih faktorjev Jugoslavije, časniških in časopisnih podjetij, Ljubljanskega velesejma ter različnih kulturnih in gospodarskih strokovnjakov.*

Da bo res ves jesenski ljubljanski velesejem v znamenju slovenskega novinarstva, je pa potrebno tudi

sodelovanje vse slovenske
javnosti

ter se zato obračamo na njo s pozivom, naj pomaga pri iskanju in zbiranju razstavnega gradiva. Trdno smo prepričani, da ta naš poziv ne bo zaman, saj je doslej razstavni odbor povsod pri Slovencih, kamorkoli se je obrnil, naletel na največjo pripravljenost za sodelovanje.

Zivo pa se zanimajo za razstavo slovenskega novinarstva tudi drugod po Jugoslaviji in celo v tujini. Več znanstvenikov svetovnega slovesa je odboru zagotovilo in deloma tudi že izkazuje svojo pomoč. Vzrok več, da tudi *slovenska javnost stori svojo dolžnost!*

Izreden dogodek letošnjega leta bo razstava slovenskega novinarstva in s sodelovanjem vse slovenske javnosti mora biti tudi trajnega pomena za Slovence ter mogočen podnet za napredek slovenske kulture.

Zato smo kot poklicni novinarji in redni člani ljubljanske sekcije JNU z veseljem prevzeli častno predsedstvo razstavnega odbora ter

vabimo vso našo javnost,

da pripravljalnemu odboru pomaga pri zbiranju sredstev in gradiva za to splošno poučno in koristno razstavo ter se že sedaj pripravlja na obisk te velevažne narodne manifestacije.

Ljubljana, 1. majnika 1937.

Častno predsedstvo razstave
slovenskega novinarstva:

Dr. Anton Korošec l. r., minister notranjih del; *Dr. Albert Kramer* l. r., minister v p.; *Dr. Fran Kulovec* l. r., minister v p.

V septembru izide letošnja četrta knjiga za redne naročnike

JANKO LAVRIN

DOSTOJEVSKIJ

T O L S T O J

NIETZSCHE

TRIJE ESEJI

Delo našega rojaka Janka Lavrina, ki živi v Angliji in piše v angleščini, moramo prištevati med vrhove sodobne esejistike. V domovini ga poznamo le po krajših stvareh, njegovo glavno delo pa nam je še povsem neznano. Preveden je bil v razne jezike in je izšel v celoti tudi v japonščini. To je priznanje, kakršnega ni dosegel še noben Slovenec.

Lavrinove knjige niso zgolj kritične studije, pa tudi ne biografije v običajnem smislu besede, marveč kvečjemu oboje hkratu: Prodreti skuša v tisto žarišče, kjer se križata življenje in delo obravnavanih pisateljev. Tako se »Nietzsche«, ki velja za najboljšo knjigo, kar jih je bilo napisanih o tem mislecu, bere napeto kakor drama, kar, čeprav pisana v esejistični obliki, tudi je. Za »Nietzschejem« ne zaostajata študiji o Tolstoj in Dostojevskem. Lavrin, ki predava na londonski in nottinghamski univerzi rusko literarno zgodovino, je po Merežkovskem najboljši tolmač ruske literature. Kakor pravi avtor sam, moramo smatrati vsa tri dela: »Nietzsche«, »Dostojevskij« in »Tolstoj« za zaokroženo celoto. Skrite niti vodijo od enega teh velikanov do drugega in nam pričajo o istih skupnih odločitvah, pred katere jih je postavil njihov čas in ki jih človeštvo še do danes ni prebolelo. Zato smo se odločili, da izdamo vse te obširne knjige v enem samem obsežnem zvezku.

*Reviji so priložene položnice. — Cenjene naročnike prosimo,
da nam nakažejo naročnino za avgust.*

ALI STE SE ŽE NAROČILI NA?!

WELLS O V O SVETOVNO ZGODOVINO

*katere drugi zvezek je izšel v juniju. — Tretji (zadnji) zvezek izide
v novembru t. l.*

H. G. Wells je izdal to delo v knjižni obliki prvič leta 1920. Že ta prva izdaja je vzbudila v Angliji in po vsem svetu veliko pozornost. Občinstvo je z navdušenjem segalo po njej in jo prebiral, pisatelji pa so pisali o njej obširne članke in ocene. Takoj so jo začeli prevajati tudi v tuje jezike, med prvimi, ki so jo prevedli, so bili Japonci. Pozneje so v velikih nakladah izhajale zmerom nove dopolnjene in popravljene izdaje. Zadnja izdaja je izšla v Angliji leta 1932., ki je najpopolnejša in se znatno razlikuje od prejšnjih. Po tej izdaji se prevaja delo v slovenščino, in bo zato slovenska izdaja eden najpopolnejših prevodov te knjige. — O pomembnosti tega velikega dela si bo bralec najbolje sam ustvaril sodbo. V tem priporočilu naj poudarimo le to, da to ni nikaka učenjaška knjiga, marveč živo in zanimivo pripovedovanje, kako se je razvijal svet in človekovo življenje na njem. Pisatelj nam v kolikor mogoče preprosti in razumljivi obliki podaja teorijo o svetu, kakršna je bila, preden je bilo na njem življenje, nato, kako so se pojavile na njem rastline, živali in človek. Šele po tem zanimivem orisu predčloveške dobe preide pisatelj k očrtu človeške zgodovine. Seznanja nas z najstarejšimi najdbami človeških okostij, s sledovi prvih primitivnih, v temno preteklost odmaknjenih kultur in se tako približuje zgodovinskim dobam, ki so nam že bolj znane. Pred očmi nam vstajajo kulture: Židov, Grkov, Indijcev, Kitajcev, Rimljanov, Asircev, Perzijcev, Mongolov i. dr. ter končno naša krščanska evropska kultura. Seveda opisuje avtor zgodovino vseh kultur le v glavnih, najzanimivejših obrisih. V napeti obliki nam podaja le tiste najvažnejše zgodovinske dogodke, ki so odločilno vplivali na razvoj človeškega rodu in njegovih kultur. Nikjer ne našteva zgolj suhih, mrtvih letnic, marveč nam kot pravi pripovednik pripoveduje zgodovino od početka življenja pa do današnjih dni. Knjiga se zaključí z odstavkom »Pogled v prihodnost človeštva«.

Cena knjigi. Glede na veliki obseg, ilustracije, razkošno opremo, zlasti pa glede na naš skromni knjižni trg, je cena »Svetovni zgodovini« zelo nizka.

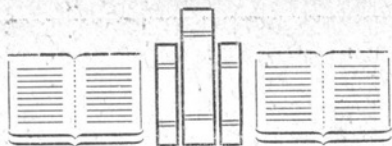
Celotna knjiga (tri je v platno vez. zvezki) stane v subskripciji Din 450.—. Kdor želi knjigo vezano v polusnje, doplača Din 60.—.

Založba si pridržuje pravico, da subskripcijo vsak čas zaključí. Subskripcija bo zaključena po vsej verjetnosti še pred izidom celotne knjige.

Pozneje po subskripciji bo stala v platno vezana knjiga Din 510.—

Zanesljivi plačniki jo lahko plačajo tudi v več mesečnih obrokih. Obroke je treba začeti plačevati takoj prvi mesec po naročilu.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

**Salda-konte, štrace, journala,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Bratje Piatnik v **Radečah** pri Zidanem mostu

je najstarejša tovarna za papir v Jugoslaviji, ki izdeluje priznано najboljši in najfinejši papir za **dokumente**, vrednostne papirje, za trgovske in zemljiške knjige itd. Zlasti izdeluje **lin brezlesni papir** vseh vrst in teže za tisk knjig, listov, brošur in vseh vrst tiskovin, pismeni in pisarniški papir, strojepisni papir, karton bel in barvast, dokumentni koncept itd. — **Specialna tovarna za izdelavo risalnega papirja, papirja za kamenotisk, offsettisk in bakrotisk**

Izdeluje tudi vse vrste **srednjefinega papirja**

Naročila sprejema in izvršuje ter daje vsa pojasnila trrdka

MERCINA IN DRUG

glavno zastopstvo in samoprodaja na veliko

Ljubljana, Kolodvorska ulica 8 — Telefon 22-32

Cene skrajno solidne, nižje od vseh inozemskih!

H. G. Wells

Svetovna zgodovina